

ZEMPLÉNI FÁKLYA

A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

TARTALOM:

FARKAS ANDOR: FÁKLYAGYUJTÁS. (FÁY ANDRÁS ARCKÉPÉVEL.)

NEVELŐS GYULA: CSUHAJLA ÉS AZ ÁNGOLNAGÓTE.

NOVÁK SÁNDOR: RÉSZLET „FÉNYJÁTÉK A PORBAN“ C. VIGJÁTÉKBÓL.

FÁY ANDRÁS IRJA SZÁZ ÉVVEL EZELŐTT A NŐKRŐL.

THALY KÁLMÁN ISMERETLEN TANULMÁNYA.

FARKAS DEZSŐ: VERSEK.

KÁNTOR MIHÁLY: NÉPMIVELÉS ÉS A NÉP.

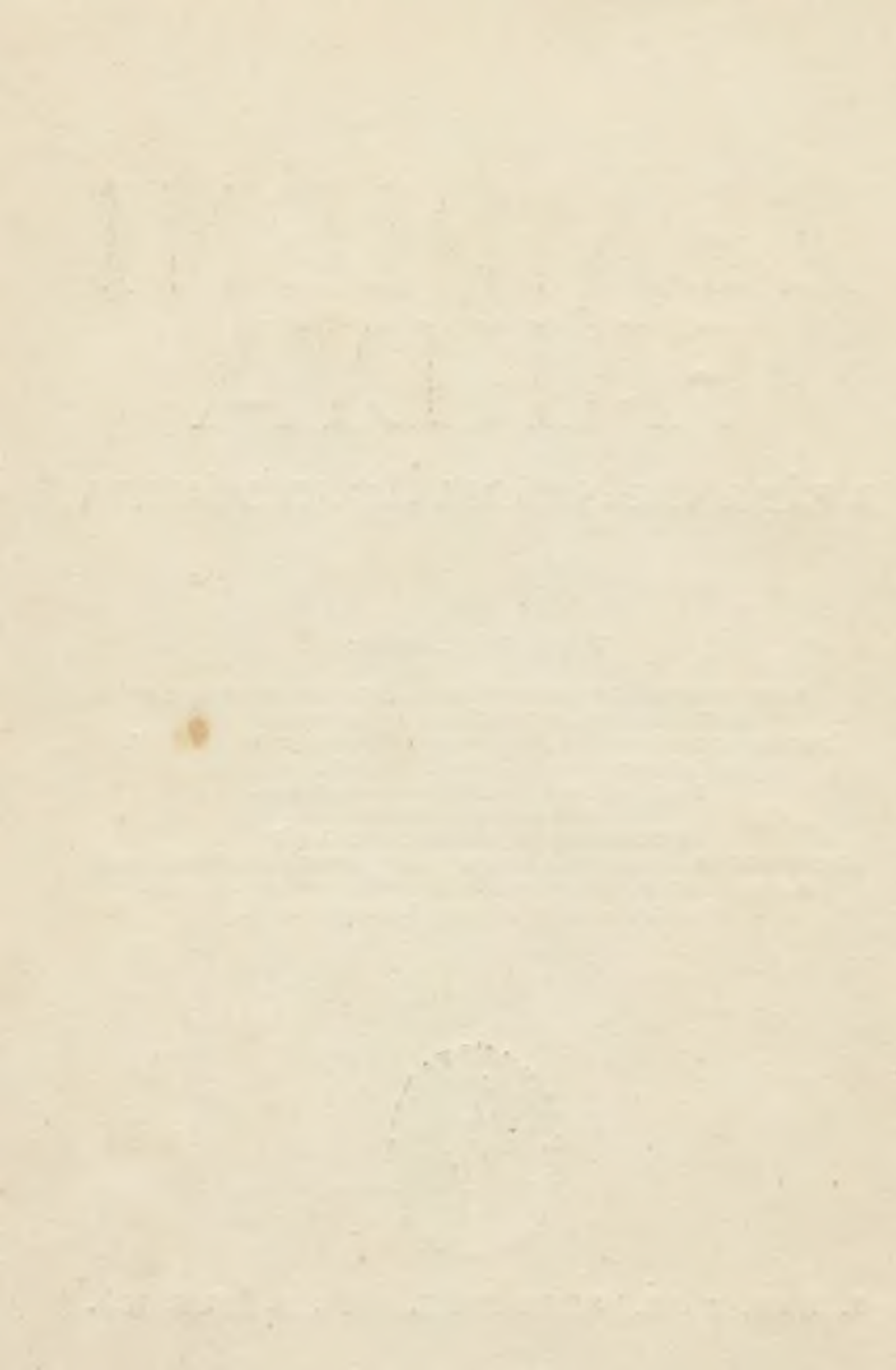
GULYÁS JÓZSEF: FELIRATOK A SÁROSPATAKI FŐISKOLA DOMBORMŰVEIRE.

MARTON LÁSZLÓ: DECENTRALIZÁCIÓ — TÁJSZEMLELET ALAPJÁN.

FIGYELŐ. — A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG ÉLETE.

I. ÉVF. 1 SZ. SZERENCSE, 1941. MÁJUS HÓ.

Fáy András
(1786—1864)

(Nürnbergben készült acélmetszet után)

Fáklyagyujtás

Irta : Farkas Andor

Fáy András elsősorban a mienk, zemplénieké.

Nem kell versengenünk hét vármegyével, mint ama hét kis-ázsiai városnak Homér birtokáért, hogy Fáy Andrást Zemplén szülöttének vallhassuk.

Száraz életrajzi adatai szerint: a zempléni *Kohány* községben született 1786 május 30-án, százötvenöt évvel ezelőtt.

Szülőfaluja *Gálszécs* közelében fekszik. Tenyérnyi tót falucska, közepén az ős Kacsándy-kastéllyal, melynek kínai szobájában látta meg először Isten szép világát Fáy András s amelyet ma már hiába keresünk.

Nem lehet sem feladatomban, sem célomban Fáyról élet-, vagy jellemrajzot, tanulmányt, vagy méltatást írni. Szellemi portréját megfestették már régen mások, hol sikerült, hol kevésbé sikerült vonalvezetéssel és színelrakásokkal.

Kortársai közül Szemere, Kazinczy, Kölcsey, Vörösmarty, később Badics, Erdélyi, Findura, Koltai, újabban Preszly, Komáromy és mások a Fáy-kultusz magvetői és lombosodásának gondozói.

E sorok csupán széljegyzetek kívánnak lenni érdemes művek margójára és nem kiegészítő, vagy korrigáló ecsetvonások a Fáy-portrén.

Talán így fejezem ki magamat legszabatosabban: e sík betűbarázdái azt akarják kivonatosan az olvasók szeme elé tárni, amit *Fáy Andrásról minden intelligens zempléni embernek tudnia illik*. Arra szorítok csak, hogy Fáy *gyermekségének és kora ifjúságának Zemplémben lepergett éveiből* néhány elhalványult kedves emléket felelevenítsek.

A gyermek és az ifjú Fáyra vonatkozó emléksorokat hadd előzze meg e folyóirat és Társaságunk elnevezésének pár szavas magyarázata.

Manapság az írók — közöttük különösen azok, akik az írással nem annyira lelki és szellemi szükségérzetből, mint inkább üzletszerűen foglalkoznak — szeretik sajtóterméknek szánt regényeiket, vagy színműveiket, ezek között különösen mozidarabjaikat, hangzatos, nem egy esetben szem- és hajmeresztő címekkel ellátni, hogy az izgalmakat keresőket léprecsalják s boldogítóbb polgári hasznot vág-

hassanak zsebre. (Lásd pl. a proletariátust és falut megrontó filléres kiadványok ordító címlapjait.)

Folyóiratunk a keresztségben a „*Zempléni Fáklya*“ nevet kapta.

Nem azért, hogy a beképzeltség vádjával könnyen dobálózók szájába sípot adjon, hogy titkok, vagy kotériák függőnyeit perzselje fel, de többek között azért, hogy temetőkbe, mohosodó romok közé is, látóhatárt kurtító ködök terpeszállásába is bevilágítson, hogy settenkedő árnyakat üzzön magyar lelkek és magyar szemek foglalkozási köréből.

Maga az a tény, hogy Társaságunkat Fáy Andrásról neveztük el: fáklyagyújtás. Fénykéve megoldása egy hetvenhét évvel ezelőtt elomlott porsátor felett, bizonyágtételül annak, hogy az esendő emberi élet tévelygői nem felejtik el az iránytűs holtakat.

De nemcsak a hálás kegyelet, nemcsak a mi halhatatlanaink egyikének pusztá megbecsülése indított bennünket arra, hogy az ezerkilencszáznegyven tavaszán megindult kulturális mozgalom zászlajára Fáy András nevét írjuk, hanem — talán főként — az az elgondolás is, mely testet öltött Társaságunk megalakulásakor, amikor tagjai közé iktattattak a születési helyük, vagy állandó lakhelyük alapján zemplénieknek tekintendő írók, költők, zeneszerzők, előadók és alkotók művészek (tehát a képzőművészek is).

Fáy András *sokoldalúságának tulajdonítható elsősorban, hogy választásunk reá esett, akit Szemere Pál találóan nevezett el — számbavéve bizonyára közgazdasági és politikai tevékenységét is — a „haza mindenésének.“*

Igy lett a mi — összetételében talán páratlanul álló — *Társaságunk is a nemzeti kultúra megtartó erejére támaszkodó társadalom mindenese*, s éppenezért megérdemelné, hogy ez a társadalom ne háttal álljon felé, de szemmelkísérje a munkáját s emelje fel a bérét — mely eddig csak furcsa naturáliákból: mosolyokból, ajkbiggyesztekből és vállvonogatásokból állt —, ne pedig maga rendezzen kulturális éhségstrájkot.

*

Erdélyi Pál szerint: Fáy András a humort atyjától, Fáy Lászlótól, a költői hajlamot anyjától, Szemere Krisztinától örökölte. (Amaz áldott, emez sokszor áldatlan örökség, de kérdés, hogy lehet-e egyáltalán örökségnek tekinteni akármelyiket is.)

Kora gyermekségének idejét Kohányban, a szülői háznál és a szomszédos Gálszécsen lakó nagyanyjánál töltötte.

A jellemrajzíró szerint a serdületlen gyermek képzeletének

csenkatalvas madarát nem annyira születési helye: a zsúpfedeles viskókkal beültetett tót falucska, mint inkább a Szemerék gálszécsi várkastélya készítette próbarepülésekre.

De ezt nem a férfisorba került Fáy mondja, a későbbi kialakulás magyarázatául. Ő visszaemlékezéseiben Gálszécsért, mint gyermekkori játéka és apró kalandjai színteréért lelkesül.

Valószínű azonban, hogy a nagyanyus altató meséi csakugyan foglalkoztatták zsendülő képzeletét s az is valószínű, hogy e mesék közt ott szerepelt a Fáy nemzetség őse, Rugacs vitéz egyik fiának, Donnak, vagy Barnabásnak igaz története is, aki a muhi pusztáról menekülő Béla királyt úgy mentette meg, hogy lovát adta alá, maga pedig az elesettek közé feküdt, hogy a saját vitézi életében se essék végzetes hiba, mert a kis Andris katonásdit játszik, a jobbágy fiúkból hadsereget toboroz s a félelmetes alakulat élén beront a nagyanyus veteményeskertjébe és vaskardjával lekaszabolja a mákfejeket, melyeket előzetesen betörő mongolok nyakára ültetett. (Szó sincs róla, a mákszárak előléptetéséhez kellett valamennyi képzelőtehetség.)

Akár a nagyanyus meséi, akár a Gálszécs közelében állomásozó dzsidás század tisztjeinek elbeszélései csiráztatták lelkében a katonavirtust, a máktokok megrohmozásával harcos kedve egyszersmindenkorra kielégül. Mert a gyermek ugyan, Szemere szerint, eleven és pajtáskodó volt, de apja és Déryné mégis csak jobban ismerhették, ők pedig inkább komoly és elmélázó, mint víg fiúcskának látták, akit a gyöngédség és szívjóság jellemeztek, a későbbi férfit pedig nem az egyenruha és kard ragyogtatása csábította, de a tanítás, a képzés és alkotás becsvágya sarkalta, az elküldetés gyönyörűségét és fájalmát hordozók apostoli útján.

Szatírája a sorsnak, hogy a szép gyermeki tulajdonságokra, bizonyára véletlenül és akaratlanul, éppen egy tanára cáfolt rá Patakon, ahová 1793-ban, hétéves korában került, aki a gyermek mellé nevelőül egy durvalelkű, komisz frátert ajánlott az apának.

Ennek a nevelőnek az volt a kvalifikációja e tisztségre, hogy héberből jelesen vizsgázott, de tanítani nem tudott, nevelési eszközül a mogyorófacálcát választotta s ezt nagy szakértelemmel suhogtatta a kötelességtudó kis Andris boldogabb felén, hogy eképpen mutassa be az „állati magnetizmust.”

Igy kezdődött a szégyenbélyeges pataki triász megalakulása, élén Fáy Andrással, akihez később Tompa Mihály és Zempléni (Imrey) Árpád csatlakoztak. Fáy és Tompa a megvesszőztetésben lettek osztályosak, az utóbbi emiatt emigrált is, Zemplénit a szín-

jeles diákat pedig két csikó (szekunda) szégyene üzte el Patakról. Fáy nem a szégyen kergette, de a szélesebb körű tudás és nyelv- ismeret vágya vitte Pozsonyba, hogy poétának iratkozzék be a hu- maniórába és brutális nevelője felé csak a gúny nyilait röpitgette, de Tompa és Zempléni lelkében a megaláztatás és szégyen mély nyomokat hagyott és sok szenvedés okozója lett. Fáyolt rá. Ez a póruljárt triász büszkesége lesz minden időben az ősi kollégiumnak, mely távolról sem tehet róla, hogy pedagógusainak Comeniusszal kezdődő ragyogó sorában akadtak szörványosan olyanok is, akik megfedkeztek magukról és nem tudták, mit cselekesznek, és akik- nek szemüvege a szigor felső határán átlépőben elkormozódott s talmi márkákká degradáltak a csillagokat.

Patakon a diák Fáyban, aki második és kitűnő nevelője se- gítségével nagyszerűen halad, lobot vet a temperamentum. Újból katonásdit játszik, de nem a kohányihoz hasonlót, de olyat, amelyet tanárai rendeznek és ellenőriznek; mérközésekben vesz részt és syntaxista léteire legyűri a rhetorokat.

A tanulásban és tudásban pedig vezet. Pozsonyba távozása előtt hetekig helyettesíti a beteg Gelei tanárt, az iskolai igazgatóság bele- egyezésével.

Ugyanebben az időben a csimbókos magyar: Pálóczi Horváth Hunniásának olvasása közben pedig felkap a Pegazusra s megírja első versét, *A lyánka nefelejtse* címmel.

A pozsonyi liceumot négy évig látogatta; ez alatt az idő alatt megírta *Ábrázolatok és Példabeszédek* című első könyvét, kohányi és gálszécsi kedves emlékeiről, aztán visszatért Patakra, ahol mint jurátus, két évig Kövy kedvence volt.

Kövy a gyakorlati életre nevelte hallgatóit s e célból pseudo- vármegyét szervezett, melyet a pataki Páncélhegyről nevezett el Páncélvármegyének.

A tanítványok ennek a „vármegyének“ első alispánjává Fáy-t választották, mert szerették és mert felismerték benne a jövő emberét.

Ha tanulásban és a testedző mérközésekben első volt, úgy illett, hogy a multságokon se maradjon le.

Hátiszen nem kellett félteni. Vagyonos volt, muzsikális hajla- mok éltek benne, Lavottától hegedülni tanult, nótákat szerzett, jól táncolt, sugár növésű, dúsan lombozott fejű, rokonszenves, szelle- mesen társalgó fiatalember volt és akkor még nem volt — himlő- helyes. Hogyne lett volna hát a *mádi* híres szüretibálokön a hölgyek kegyeltje! Nem is volt bál a mádi bál, ha Fáy nem volt ott, vagy

két szekércasnyai jurátustársával. (Reméljük is, hogy nem ezeken a bálokon alkotott kedvezőtlen véleményt a nők műveltségí fokáról.)

Patakon töltött utolsó éveinek *iskolánkivüli* foglalkozási körét talán, azzal a három szóval lehet találóan meghatározni, amelyekkel pataki diákkorában e sorok íróját aposztrofálta egy elekcíós versében miskolci Simon János, a korán elhunyt jeles poéta: „Költ, muzsikál, táncol...”

Aztán eltelnek a napsugaras diákélet hébe-korba futó-felhős, küzdelmes, játékos, de örökre kedves napjai is és elkövetkezik a perc, melyben ma is felcsendül Patakon a selmeci bányászok búcsúdala: Ballag már a vén diák... tovább, tovább...

1804-ben lezárul a Zemplénben töltött évek sora s a jurátus útrakél — a halhatatlanság felé...

*

Kohány ma Kohanovce névre hallgat. Trianon elrabolta, München vissza nem adta.

Dienes Adorján pápai kamarás, Társaságunk r. tagja megalakulásunk alkalmával, az ungvári Gyöngyösi István Irodalmi Társaság megbízásából írt üdvözlő levelében megemlékszik Fáy András szülőházáról. Ebből a levélből tudjuk, hogy a ház összeomlott, csak az a fala áll, melybe az emléktáblát építették be. Ez az emléktábla Fáy születésnapjának századik fordulóján került a kastély falára nagy ünnepség keretében, melyet a kohányi tótok leleményesen kálvinista búcsúnak kereszteltek el.

A mai magyar nemzedék nem tudhatja, mi lesz annak a márványtáblának jövendő sorsa, mely Kohanovcében Fáy emlékét őrzi, de akármí lesz is, a Szerencsen megalakult Fáy András Társaság ércnél és kőnél maradandóbban kívánja Fáy András ragyogó és hervadhatatlan érdemét hirdetni, ha az Isten is, *a magyar társadalom is úgy akarja.*

És most a fáklyát, melyet, Erdélyi Pál társaságában, a budapesti református templomban komorló kripta felett meggyújtottam, hogy elvilágítson a kohányi bölcsőig, a gálszécsi várkastélyig és a pataki kollégiumig, eloltom.

De május 30-án, Fáy András születésnapján a Fáy-kultusz lelkes gondozójának: *Preszly Elemérnek* a kezébe adom, hogy gyujtsa meg a szerencsi Rk. Kultúrházban tartandó emlékestén.

S amíg vagyunk, nem engedjük, hogy ez a fáklya csonkígg égjen.

Farkas Andor Társaságunk elnöke. Ny. polgármester, sz: Sátoraljaujhelyben.

Csuhajla és az ángolnagőte

Írta: Nevelős Gyula

Csuhajla volt Károlyfalvának, az én zempléni kis szülőfalumnak nagytekintélyű libapásztorja. Nem falubeli volt, senki se tudta róla, hogy kicsoda, honnan került oda és miért adta a fejét éppen a libapásztorságra, amely lánygyerekeknek való foglalkozás. Talán még rendes neve sem volt. Úgy állt egyedül a nagyvilágban, mint a falunk végén az öreg magános vadkörtefa.

Fejéről a zsiros kalapot csak a templom előtt vette le, de különben, még ha köszönt is, csak felfelé bökött a mutatóujjával, mint ha mutatni akárná a kalapja mellé tűzött vércsetoll-trofeát, mely mellett rendszerint törökszekfű, szalmavirág, vagy más efféle ékeskedett.

A libapásztori hivatalt egy hosszú füttykösből jelképezte, meg egy tárogató. Igen, egy valódi tárogató, amelynek billentyűi is voltak az oldalán.

A pásztorkodás naponta úgy kezdődött, hogy Csuhajla korán reggel megállott a falu felső végén, hóna alá szoritotta a füttyköst, szájához illesztette a tárogatót és megfújta a libariadót. Erre aztán a közeli udvarokon a libák éktelen gágogásba kezdtek, szárnyacsapkodva szaladtak, vagy repültek, ahogy tudtak, ki az utcára, Csuhajla elé. Így szedte össze a libanyáját. A libák szapora lépésekkel és szüntelenül gágogva, beszélgetve haladtak végig a falun, utánuk kényelmesen ballagott Csuhajla.

Napszálltakor rendben hazaterelték őket, minden libacsaládot a maga udvarára. A mi udvarunk az iskola udvara volt, mert apám volt a falu tanítója. Az öreg Csuhajla ide minden áldott este beállított, mert nálunk nemcsak kenyeret és egy kis szalonnát kapott, mint másutt, hanem mindig megkapta az ő mindennapi finom csemegéjét is: a pipa-bagót. Édesapám pipás ember volt s a bagót kétfelé kellett osztania, felét a libapásztor, másik felét pedig a kondás részére. Csuhajla tudott erről és ezért mindenféle mesterkedésekkel azon igyekezett, hogy ő többet kapjon, mint a kondás. E célból az én protekcióm is igyekezett elnyerni s gyakran hozott nekem az erdőről szedret, számócat, vagy szép egyenes vörösgyűrű-botot.

Nagyokat lóditó mesemondó is volt ökelme. Emlékszem, sok-

szor beszélt nekem egy rettentő nagy sasmadárrol, amely egyszer például a Fűzkút mellett lecsapott egy csikóra. Csak az volt a szerencse, hogy amikor már emelte volna fel a levegőbe, a csikó úgy találta gyomron rúgni, hogy menten kiejtette a csőréből. Legjobban szerettem, ha madárfészkekről beszélt. Rendszerint több fészket tudott egyszerre, varjút a bükkfa tetején, vagy fülemlét, meg bábagebecset a csalitosban. Igérgette is mindig, hogy majd egyszer mutat nekem egy madárfészket.

Egyik este, miközben a bagót várta, tudomásomra adta, hogy ma egy igen szép nyaktekercs-fészket talált, amelyet még ő maga se látott soha életében.

— Milyen madár a nyaktekercs, Csuhajla bácsi? — kérdeztem nagy érdeklődéssel. — Szürke, úrficska, tarkás-szürke kis karcsú madár. — És nyaktekercsnek hívják? — Igen. — mondta, — mert mindig figyel és úgy forgatja a fejét, mintha srófra járna. Ezért hívják nyaktekercsnek. Félős kis jószág, ezért nehéz a közelébe férkőzni. Csakhogy én ma kifogtam ám rája. Észrevettem, — mondotta titokzatosan, — hogy leszállt a szederindára, tekergette a fejét, aztán gyorsan beszökött a bokorba. Én odalopakodtam, leguggoltam, nézegettem, hát egyszer csak meglátom a fészket, és benne a madarat.

— Meglátta, Csuhajla bácsi?

— Meg bizony. Közelről nem vizsgálódtam és most nem is tudom, hogy tojás van-e a fészkekben vagy kis madár. De ezt a fészket okvetlen megmutatom magának, mert a nyaktekercs igen ritka madár!

Közben megkapta a bagót, egy kis ujságpapirba csavarta, betette a szüre ujjába, jóéjszakát mondott és azzal ment tovább.

Én azonban a nyaktekercs dolgot nem tudtam elfelejteni. Még álmomban is forgatta a fejét az a csodálatos madár. Mi lenne, ha kimennék a libalegelőre és megnézném a fészket?! Apám talán nem fogja megtudni, anyám pedig nem fog nagyon haragudni, hiszen ő olyan jó és én meg azonnal jövök vissza.

Másnap délután esett az eső, de csakhamar kisütött a nap, és a párás napsütésben útnak eredtem, át a falun, amerre a pincék gubbasztanak. Mikor a falu mögött a szilváshoz értem, elfogott a félelem, mert egészen egyedül voltam. De azért csak mentem tovább. Szorongva haladtam. A pincék mind rám néztek. Végre átkerültem a dombon s ott aztán egyszerre meghallottam a libák zajongását. A találkozás megnyugtató. Űde zöld pázsiton legelészett

a libanyáj, középütt a patak csillogott. Köröskörül sötétzöld bokrok és fák koszorúja látszott.

Csuhajla a patak mellett állott s a fütykösbotra támaszkodott. Mikor meglátott, szemébe húzta a kalapot és úgy nézte, hogy ki lehetek. A libák is felemelték fejüket s egyik-másik gágogni kezdett.

— No, mi az, urficska? — szólta Csuhajla, mikor a közelébe értem. — Eljöttem megnézni a nyaktekercsfészket. — Hm, igen a nyaktekercsfészket... No, és a mama eleresztette? — Nem tudja, hogy kijöttem. — Haj, haj, hát a nyaktekercsfészkek... Az amodébb van, a szederbokrok között. Csakhogy ma egy kis eső szitált, oszt ilyenkor az anyamadár a fészken ül, nem igen lehet háborgatni... De mindjárt megnézem. Addig maga maradjon csak itt a pataknál, üljön le ide a köre.

Engedelmesen leültem, ő pedig tempósan a bokrok felé tartott. Begázolt a sűrűbe, aztán eltűnt a szemem elől. Magam maradtam a sok liba között. A patak csörgedezve folydogált a lábamnál... Vajjon ott ül-e a nyaktekercs a fészken?... És az édesanyám észrevette-e már, hogy elmentem hazulról?... És édesapám?... A szívem hangosan dobogott másfélarasznyi mellemben. Sokáig kellett várakoznom. Néztam a bokrokat, a patakot, a nagy fákat; úgy éreztem magamat, mintha valahol messze idegenben volnék. Még jó, hogy ott voltak a libák. Melegem volt, izzadni kezdtem, aztán lehasaltam a patak fölé és szürcsöltem a vizet.

Ekkor előbukkant a bokrok közül Csuhajla, egész más helyen, mint ahonnan vártam. Felugrottam és elébe siettem.

— Hát maga mit csinált ott a víznél? — kérdezte komolyan.

— Semmit, — válaszoltam, — vizet ittam, mert melegem van.

— Ejnye, ejnye, ezt már nem jól tette.

— Miért? — kérdeztem ijedten.

— Hát mert az tilos... Mert... Ejnye, ejnye... — és elégedetlenül csóválta a fejét.

— Miért tilos, Csuhajla bácsi?

— Hát mert ebben a vízben... izé van ni... hogy is mondják?... Ángolnagöte.

— Micsoda?

— Ángolnagöte, — mondotta hangsúlyozva, — egy kis állatka; akkorka, mint egy kis fekete cérnaszál.

— De én nem láttam semmit, Csuhajla bácsi.

— Hátiszen nem is lehet azt könnyen látni, az ember gégégén is úgy leszalad, hogy nem lehet észrevenni.

— És most mi lesz? Valami baj lesz?

— Hát bajnak éppen nem muszáj lenni, de — lehet.

— Miért? Mit csinál az ángolnagőte?

— Hát annak az a természete úrficska, hogy meg szok nőlni az ember hasában — mondotta. — No de ez nem egészen biztos, nem kell azér nagyon megijedni!

— És milyen, ha megnő?

— Hát akkor olyan a formája, mint a kijjőé.

— Mint a kigyóé? Istenem!

— Csakhogy nem harap és ki lehet csalni a haskóból.

— Hogy lehet kicsalni. Csuhajla bácsi? Csináljunk valamit... kérem...

— Hát én nem hihatom vissza, ha egyszer bement, de hogyha felnevekedett, akkor úgy lehet kicsalni, hogy az embert lábánál fogva felakasztik a mestergerendáre, fejjel lefelé, azután ki kell nyitni a száját, odatartani egy tálkában friss meleg tejet és az ángolnagőte, ha megérzi a tej szagát, hamarosan kicsúszik, mert a tejet fenemód kedveli.

Kétségbeestem. — Hát most mit csináljak?...

— Mondom, nem kell annyira megijedni, csak éppen hosszú, mint a kijjő, de egyáltján nem harap. Most menjen szépen haza, de otthon ne szóljon semmit a mamának, mert hátha nem is volt ángolnagőte abba a vízbe, amit az urficska lenyelt.

Vigasztalólag mosolygott rám, én pedig megfordultam és indultam haza. Izgatottan siettem, aztán szaladtam és közben sírástól csukladoztam. Mikor a pincéket elhagytam és megláttam a falut, boldogan megkönnyebbültem, de csak egy pillanatra, mert csakhamar eszembejutott az ángolnagőte. Jaj, jaj, hátha csakugyan lenyeltem!

Végre, átizzadva, csapzott hajjal, elértem a templom elé, majd az iskolához. Anyám a kis kertben dolgozott, de mindjárt észrevett.

— Hát te hol voltál, rossz gyerek, egész délután nem láttalak.

Nem feleltem semmit és sírva dugtam fejemet az ölébe. Édesanyám ijedten kérdezte: — Az Istenért, kisfiam, mi bajod, hol jártál? Mondd, mi történt? Mitől vagy ilyen izzadt?

— A libaréten voltam és a patakból megittam az ángolnagőtét, — mondtam akadozva, — de ez... ez még nem biztos...

— Mit beszélsz te, mit ittál meg? Nem értem.

— Kimentem Csuhajlához megnézni a nyaktekerccsfészket, ő

elment megkeresni, és én ...én ittam a patakból és akkor azt mondta Csuhajla, hogy talán ángolnagőtét ittam és az meg fog nőni a hasamban és akkor engem fel kell akasztani fejjel lefelé és ha tejet adnak neki, akkor kicsúszik belőlem, mert olyan, ... olyan, mint a kígyó, ha megnő ...

Sírtam, mint a záporosó.

— No csitt, csitt, ne sírjál. Látod, hányszor mondtam, hogy nem szabad elbitangolni és te kimerészkedtél egész a libalegelőre ... Kötényével törölgette az arcomat, megfogta a kezemet: — Gyere mondd el szépen, hogy mi történt tulaidonképpen.

Atyám hátul volt a méhesben, de hallott valamit, mert már közeledett felénk, egyik kezében az újsággal, másikban a leszerelt pápaszemmel.

— No, mi baj van, — kérdezte — és mitől vagy olyan sáros? Anyám és én, ketten mondtuk el.

— De hát kinek az engedelmével mentél te ki a libarétre?!

Csüggedten hajtottam le a fejemet és csendesen szipogtam, hogy meg akartam nézni a nyaktekerccsfészket.

— Megérdemelnéd, hogy jól elnadrágojalak. Máskor ilyet ne tégy ... Attól az ángolnagőtétől pedig ne félj. Nem nyelted le a vízzel. Érted? Csacsi.

Atyám kemény szava megnyugtatót.

De azért mikor a pítvarban az uzsonna-tejemet ittam, mindig arra gondoltam, hogy az ángolnagőte is a tejet szereti.

Nevelős Gyula Társaságunk tb. tagja. Ny. kultuszminiszteri osztályfőnök, sz. a zempléni Károlyfalván.

Részlet „Fény-játék a porban“ c. vigjátékból

Irta : Novák Sándor

A bolognai egyetemről Budavára, Mátyás király udvarába hazaérkező Laci Vince, az akkori olaszos szokás szerint Vicenzió, kivallatja fiatal asszony hűgát, Juliát azok felől a félreértések felől, amelyek közte és férje, az olasz Lorenzo Capponi, a Mátyás király által Budavár megszépítésére hívott építőmester között veszélytelenül, de mégis sebeket ejtve lejátszódnak. Ezek főleg a fiatal férjnek abból a komikai tévedéséből erednek, hogy gyakran távortartja magát otthonától, nehogy a folytonos jelenlét miatt felesége megúnja a mindig szoknyája mellett lebzselő férjet.

A kis jelenet megértéséhez a sokágú bonyodalomból a főbbiek előrebocsátása volt szükséges.

I. felvonás, 10. jelenet.

Julia szobája.

(Julia, Vicenzió)

Julia

Bologna volt gondolatink Mekkája,
Forró sóhaj gyakran szállott felé.

Vicenzió

Gondolatok rám? Óh, kedves hugom...

Julia

Gyakran mondá, himzését letevén,
Dél- s estebédi csevegés között :
„Bizonyal szép, kedves város lehet
Bologna, hogy oly jól érzi magát,
S nem hagyja, csak ritkán, Vicenzió.
Majd sóhaját irigylé meg, hogy az
Elzarándokolhat hozzád s köszönthet
A távolon keresztül. Így eped
Utánad szép Felicia, hiszem,
Hogy érdemes vagy e nagy szerelemre.

Vicenzió

Jobb részem az. Szívem
Két névre van teremtve csak : tiéd —
S övére. Ám szép kis galamb,
Turbékolásid közt csupán magadról
Nem ejtél egy szót, — vagy arcodra bízod,
E bánatos tanúra ? Két szemed,
Mint fenyvesek közt csilló habtükrök,
Árnyat mutat most és szív-alakú
Ajkad szíved nem hű tolmácsolója.
Könnyed patakja hervadt liljomok
S nem nevető rózsák közt foly. Avagy
Titkolózhat Julia Vicenziótól ?
Vicenzió öröme a tiéd,
Julia búja hadd legyen enyém,
Testvérközösség illem- s jog szerint.

Julia

(Tettetett ijedtséggel :)

Ah, megijesztesz ! Hát felelj, szívem,
Lehetsz-e bús, ha itt Vicenzió ?

Vicenzió

Arcod miért fehér, miként a hó ?
Pirosra fest, nem sápaszt az öröm . . .

Julia

Sápadt csak a reggeli fény-körön,
De napközben majd vidám lesz bizonynal.

Vicenzió

A legszakértőbb színező a hajnal.
Nézd ott a Boldogasszony-templomot,
Ablakain aranyfátyol lobog,
A vén, mohos pillérek is rózsálnak,
Mint pincében mulatozó barátok.
S épp a lélek, mely a fénnel rokon,
Nem derül el az arcvonásokon ?
Nézd, jöttére minden virág megéled,
Csak a legszebb nem nyílik még : kedélyed.
S mint istencsók ég azok homlokán,
Kik a munkára felkeltek korán.
Csak a tiéden lappang még az éj.

Julia

Óh, nem vagyok álmos pedig, ne félj!

Vicenzió

Szemedben a bú bágyadt fénye lobban,
Tán haldokolva súlyos, mély titokban?
E titkot én kifürkészem, tudod!

Julia

Nézz szembe hát velem, lásd, én tudok,
Míg a tiéd zavartan sülyedez.
A vétkes néma vallomása ez.
Igy vagyunk hát? Te gyóntatsz engemet,
Pedig neked kéne gyónnod, neked!
A bűn kiált így: vétkes vagy, lakolj!

Vicenzió

(Már sejtve, hogy a tettettet jókedv alatt bánat lappang:)

S az én kis húgom mégsem válaszol.
Titkoljuk azt, mitől eltérni szoktunk,
Álcája bűnknak a szó, mit kimondunk,
De sokszor meglebbenti halk sóhaj,
S könnyel így társul gyakran a kacaj.
Hiába szólsz így: „aranyos a kedvem”,
Mindent kivált egy borulat szemedben,
Nyílt, kék egész, mint könnyű alkony-képek,
Kelnek-zuhannak érzés — s szenvedélyek.

Julia

Beszédes vagy, azt látom már, de félő
Őszinteségnek egy jó rábeszélő.

Vicenzió

(Félig türelmetlenül:)

Óh hát legyek! De vajjon nyílt vagy-é te?

(Megfogja kezét, szemébe néz s hirtelen:)

Kis tettető, kit nem szeret a férje.

Julia

Hát már tudod? (Sírásba tör ki.)

Vicenzió

No, könnyes kis galamb,
Szíven talált e sejtő, durva hang?
Ez hát a baj? Most már kacagni vágyom,
Mily könnyebbség, hogy könnyed folyni látom.
Férjet, miként te, még úgy nem szerettek,

S nőért, mint érted, még úgy nem epedtek.
Ti boldogok. túl-édes már a méz,
S az únt kedély elsavanyítani kész.
Unalmas a derült ég, homlokára
Felhőt fújtok, melynek könnycsepp az árja.
A szerelmi perpatvar jól esik,
Kik egymást bizton, híven szeretik.
Kékebb az ég felhők közt, — s mi okozza
A méz kesernyét? Lám, egy pici morzsa.

Julia

Shó, szó : gyöngysor, vakít, majd szétpereg.
De szótól még nem gyógyult soha seb.

Vicenzió

Nincs is seb itt, rózsaszírom hullott rád,
S az ütött meg, és zúzta össze bordád,
Hadd fújok rá!.. úgy-e már összeforrott?

Julia

Elcelni, bízni könnyen tud, ki boldog.

Vicenzió

Te is az lész, már készül gyógyyszerem :
Szerelmet gyógyít újabb szerelem.

Julia

Isten ments ! A régít add vissza csak,
S imámban, mint varázslót, áldalak.

Vicenzió

Úgy értem én is : új lángként lobog
A régi s újra fénylik a kopott . . .
De szivecském, most már éhes vagyok,
Mert tudom már, mi rémes bánatod.
Adj reggelit ! . . . Aztán Feliciához
Menjünk ! . . . Addig minden fegyvert a lábhoz !

Novák Sándor Társaságunk tb. tagja. Ny. főisk. tanár, tanügyi főtanácsos.
All. lakhelye Sárospatak.

Fáy András írja száz évvel ezelőtt a nőkről

Idézetek

A XIV. Lajos korabeli boldogtalan és kisebbitő francia galan-
téria mind e mai napig a sajátunk. Ennek zsarnoki divatainál fogva
gyermekes, gyakran nevetséges kiváltságokat engedünk a szép nem-
nek; például: őt illeti a pamlagon ülés, asztaloknál felső hely;
mosolyogva, enyelegve, bohóságokkal, tréfákkal, mindennel mulat-
tatjuk őt, csak komoly valódi tárgyakkal nem; mert megunnia magát
a szép gyermeknek nem szabad; félnapon öltözni hagyjuk őt, hogy
a másik felén csodálhassuk bájait, s angvalnak, napnak, holdnak ne-
vezgethessük. S mi több, hogy e bájos mulatozásra a szép gyer-
mekkel több időnk maradjon, vagy testét, lelkét varázs kiskorúságá-
ból ki ne rántsuk, szívesek vagyunk őt nemét illető kötelességei alól
is felmenteni, kény-áldozatot, kötelességnek viendőt alig merünk tőle
követelni; mintha alig volna egyéb áldozatra képes e fölséges nem,
mint hogy férje halála után néhány hétig bálba ne menjen, vagy,
hogy férje kértére, ez vagy amaz mulatságra, kék és ne veres ruháját
öltse fel! Kérdem: valódi becsülése-e ez a nőnemnek?

Önérzetes nőket kívánok neveltetni. Lelkes magyar nőt, ki nem
külső bájaiért, hanem erényeiért kíván becsültetni; ki az ifjában
nem a jó táncost, mulattatót, hanem a lelkes, a jóért, szépért,
nagyért lángoló magyar ifjat becsülendi. Mily lelkesé bírná alkotni
a nőnem részvételével, javallásával, vagy kárhoztatásával e honnak
fiait!

A nő, mint a természet rendénél fogva legszebb érzelmeinknek
tárgya, legszebb boldogságunknak forrása, úgy tartja kezében férje,
családja boldogságát, mint fonalat, melyet szelíden gombolyíthat le,
vagy téphet szét, miként kénye tartja.

A női hajlékonyságon nem hindosztáni nők szolgálalkúségét
értem, hanem azon asszonyi kedves lágyságot, engedékenységet, mely
a nőnemnek, érzelmi biztos tapintatánál fogva, annyi bájít kölcsönöz,

s ezen bájnál fogva annyi hatalmat vív ki számára, mennyit nem bírna kivívni jogok egyenlősége, testi erő, fegyver s bármi más külső hatalom.

Szükség erősen lelkébe vésni a leendő nőnek, némi borzalmat is támasztva benne, hogy a házassági elválások, különélések legtöbbszörire gyalázkodással, becsület és jó hírnév csonkulásával járnak s többszörire sírjai a szív nyugalmanak s azzal járó világi boldogságnak.

A nőnek nem tudós kiképzés szükséges, sőt ez rendeltetésével némileg ellentétben áll; hanem oly ismeretek gyűjtése, melyeknek a világi életben, maga körében és műveltebb társalgásban, fitogtatás nélkül hasznukat veheti, s mik értelme, jelleme, kedélye és erkölcsisége kiképzésére irányozvák.

Rákóczi Zsigmond fejedelem emlékezete

(M. L.) A szerencsi ref. templom kriptájában nyugszik Rákóczi Zsigmond fejedelem. Azok, akik a törökverő hős sírját megtekintik, nevüket egy emlékkönyvbe írhatják be, mely a ref. egyház birtokában van. Matolai Etele, Zemplén megye alispánja és Chyzer Kornél, Zemplén megye főorvosa aláírásával az emlékkönyv első oldalán hosszabb szöveg olvasható, mely a többek között ezeket mondja:

„...fel-kértük Thaly Kálmán történészünket, a' Rákóczyak korszakának lelkes és tudós bűvarát, hogy a' Rákóczy Zsigmondra vonatkozó adatokat, a' melyeket hazánkban ő ismer legjobban, e' könyv bevezetéséül bele írni sziveskedjék, oly célból, hogy a' kik e' helyet felkeresik, ne csak megindúlva, de okúlva is hagyhassák azt el.”

A bevezető szöveg után az alábbi kelt: S. A. Ujhelyben 1883-ik Jun. hó 1-én.

Thaly Kálmán (1839—1909) neves történétírónk a könyv elejére sajátkezűleg be is írta Rákóczi Zsigmondról szóló tanulmányát, melyet az alábbiakban közlünk. Thaly írása után találjuk Igaz József, akkori ref. lelképásztor bejegyzését: Ezen „vendég könyv” köszönettel vétetett és rendeltetése helyére tétetett. — 1883. aug. 3-i kelttel már a látogatók neveit olvashatjuk; mindjárt az első oldalon „Imrey Árpád gymn.” aláírását találjuk, mely a tályai születésű Zempléni Árpád költő családi neve.

Az emlékkönyv tanúsága szerint Kossuth Ferenc 1894-ben megtekintette a fejedelem sírját — Thaly Kálmán és egy akkori orsz. képviselő társaságában; valószínű, hogy a Rákócziak történétírója már korábban is járt Szerencsen. „A szabadságszerető Rákócziak emlékével eltelve” — írja Kossuth. Alatta három aláírás. Az idő: „November 22-én 1894”.

Thaly Kálmán tanulmányának a teljes és hiteles szövege a következő:

A megelőző levélen foglalt megtisztelő felhívásnak hazafias készséggel engedve, följegyzem itt a szerencsi reform. egyház sírboltjában nyúgovó Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem és Magyarország tekintélyes részei urának emlékezetét, — ama főbb vonásokban, melyek egy emlékkönyv czélját s határait meg nem haladják. —

A II. Endre király idejében Lengyelországból hazánkba szakadt „Comes Bagomer” főúrtól (korábbi állítások szerint a Bogáth-Radván nemzetségből) származott dicsőemlékezetű Felső-Vadászi Rákóczi-családból I. János és I. Ferdinánd királyok korában éltek Rákóczi György és János testvérek. Mindkettő jeles és vitéz férfiú: György szathmári, János pedig likavai főkapitány. A Rákóczi-ház levéltárában őrzött adatok bizonyossága szerinte Györgynek fia volt Zsigmond, a ki is 1544-ben, a Rákócziak felső-vadászi ősi kastélyában született. Miután rangjának megfelelő főúri és buzgó protestáns irányú neveltetést nyert:

az iskoláit elvégzett ép, szép, délczeg ifjat elvivé magával atyja a török elleni táborokba, csatákba, harczolni. A rettentetlen vitézség és bajnoki lélek által már korán kitűnt ifjú Rákóczi Zsigmond a „végekben”, e jeles hadi iskolában, évek múltával, s épen a végeknek akkor — a hős Dobó István idejében — méltán híressé vált fővárában Egerben kitűnő tisztté s tapasztalt hadvezérré képződött a folytonos csatározások közepette. Perényi Gábor után Forgách Simon és Ungnád Kristóf híres főkapitányok alatt vitézkedett mint a nemes ifjak seregének hadnagya s utóbb mint kapitány. Vitézi érdemeiért, mindjárt atyja halála után, Szendrő, akkor igen fontos végvárnak főkapitányává s egyszersmind Torna és utóbb Borsod vármegyék főispánjává tétetett. 29 éves korában, 1573-ban már mint szendrei kapitány, Prépostváry Bálint kassai altábornokkal egyesülve, a Fülekről Szikszó felé zsákmányra igyekező nógrádi törököket útjukban megrohanja, tönkre veri, ezeret levágván vagy elfogván. 1576-ban Miksa királytól Erdélybe küldetett sok szép haddal, Békes Gáspár támogatására; majd a király belső tanácsosává nevezé ki őt, az 1587-iki országgyűlés pedig az országnak Lengyelország és Erdély felőli határainak kiigazításával bízta meg. Ugyanezen 1587-ik évben még nagyobb kitüntetés is érte az immár hazaszerte nagy vitéz és jeles hadi vezérül ismert Rákóczi Zsigmondot: a híres egri Dobó utódjává lőn, szendrei főkapitányból a felvidék ekkor a török ellen legfontosabb erősségének Egernek főkapitánysági tisztére emeltetett, s borsodi főispánságához még a hevesi főispáni méltóságot is csatolá a király bizalma.

Rákóczi Zsigmond éveken át tartott egri főkapitánysága idejében oly rettegett hírben állának az egri végbeli hadak a török csapatok előtt, — hogy a más magyar seregekkel bátran harczoló törökség gyakran már csak látásától is a segítségül érkező egriek zászlójának, hanyatt-homlok futott el a csataterről. Legnagyobb győzedelmét Rákóczi Zsigmond mint egri főkapitány 1588. október 8-kán vívta a Hernád völgyében Szikszó mellett. Ugyanis Rákóczi kémjei által értesülvén, hogy a Szólnok, Hatvan, Pest, Vác és Nógrád vidéki törökség Ferhát aga, Ali és Kurkut füleki bég vezérlete alatt összegyülekezett és Borsodba, Abaújba, s a Hegyallyára készül zsákmányoló hadjáratra: azonnal hírt ad mindenfelé, ír Kassára, Szendrőbe, Ónodba, Diós-Győrbe s hí barátjának Homonnai gr. Drugeth István zempléni és unghi főispánnak, hogy ő részéről az egri lovas-sággal tüstént kiindúl a törökre, — üljenek lóra s gyülekezzenek melléje minél gyorsabban ők is, — talán egyesült erővel meg fogják

menthetni a rabló dúlásoktól fenyegetett ama virágzó tájak lakosságát. Egyszersmind nemesi fölkelést parancsolt a főispánsága alatti Borsod és Heves vármegyéknek is.

Ezzel, az egri híres aranyos főzászlót fölemeltetvén, kibontatván, trombitát fuvata, és Isten nevében bátor szívvel kiindult Eger várából másfélezer harczedett régi katonával, jó paripás, farkasbőrös haddal; Ónodnál hozzája csatlakozék Balázs Deák István ottani kapitány, az ónodi, diós-győri, geszthelyi végbeli hadi néppel; majd Homonnai is eljött a zemplén-unghi dandárral és b. Balassa Ferenczcel, a költő Bálint vitéz testvéröccsével; csatlakozának a szendrei vitézek is Széchy Tamás kapitányjok alatt, és végre a kassai magyar lovasság Serényi Mihálylyal, a ki egyszersmind 500 német gyalog muskatérost is hozott magával a kassai helyőrségből, Rüssel Kolozs nevű német főtiszt alatt. De mind e had összesen az egriekkel alig ment többre harmadfél ezer embernél, — igaz, hogy mind válogatott java vitézek. Fővezérökké Rákóczi Zsigmond lőn; a ki is a tizenkétezernél számosabb törökséget, — mely Putnok vára alatt elvonúlt, — midőn az Szikszóhoz érkezett és e várost már rabolni, gyűjtogatni kezdette volna, — nem törődvén ötszörösen nagyobb számával, kemény hadi rendbe állított dandáraival hősies lélekkel megtámadta. Elkeseredett véres ütközet fejlődött ki; és bár a törökség az egri zászló megpillantására — midőn a magyarok Rákóczi Zsigmonddal élükön, azt is a tűzbe vitték, — rendkívül elremült: mindazáltal túl erős létszámában bizakodván, összeszedte magát s nagy hévvel újítja meg a harczot. Hiába; a magyarok mindegyike oroszlánmódra küzdött; Rákóczi alatt két paripa dőlt ki már a sok nyargalódzásban, — mikor végre az egészen megbontott harczrendű törökség tovább nem állhatván, eszeveszettül megfutott a csatahelyről. A Sajónak kergették őket. A diadal teljes volt: a Hernád, Sajó és Hegyallya vidékei meg valának mentve a pusztítóktól. Rákóczi Zsigmond példátlan hősiességgel 2500 vitézével úgy megvert s úgy szétszórt több mint 12.000 török hadat, hogy közülök 2000, más adat szerint épenséggel 5000 hullott el a csatateren, vagv fúlt a Sajóba, menekülés közben. Az ellenség valamennyi ágyúja és zászlai s közel 400 fogoly — köztük több nevezetes főtiszt, — jutott a diadalmas egriek, ónodiak stb. kezébe.

Rákóczi Zsigmond e fényes győzedelmét még azon 1588-ik évben írt, 227 stróphából álló szép magyar hőskölteménynyel dicsőíté egy Tardy György nevű Zemplén-vármegyei lizskai poéta. (Lásd e történelmileg is nagybecsű dicsérő éneket alólirott által a „Századok“

1871-ik évi folyamában, 100—130. l. kiadva.)

Rákóczi Zsigmondot e teljes sikerű, sőt a vivó felek számarányát tekintve: csodálatos sikerű győzedelméért országszerte magasztalásokkal árasztották el s Abaúj, Borsod, Zemplén népe hálásan ünneplé benne megszabadítóját. Rudolf király pedig, még kilencz év múlva is, (midőn a már 1593-ban a „Nagyságosok“ rendébe iktatott Rákócziaknak Zsigmond fényes érdemeit kítüntető új czimer levelet és ebben czímerbővítést ad) 1597. május 27-kén, — magasztalva emlékezik meg e szikszai diadáról és Rákóczi Zsigmondnak akkor is, azután is annyiszor tanúsított hősi vitézségéről. (Ezen aranyozott nagy ezüst függő-pecsétű díszoklevél ma is épen meg van a Rákócziak leányági utódainál a gr. Erdődyeknél.)

Rákóczi Zsigmond pedig nem törődván azzal, hogy a török elleni harczokban számos súlyos sebet kapott, (mit azt koponyája ma is mutatja) ernyedetlenül folytatta vitézi pályáját. Különösen 1593-ban, Homonnai Drugeth Istvánnal, Dobó Ferenczczel, Báthory Istvánnal és Forgách Simon kassai kapitánynyal egyesítvén hadait, tekintélyes sereget gyűjtött, — melylyel a szabadkai várkastélyt ostrommal bevette s a benne lévő 400 törököt levágatta; majd Fülek várába s városába szorított be 1600 törököt és őket magok megadására kényszeríté. Kisebb hős tettei száma nélküliek.

De végre az erős vitéz a sok kiállott hadi fáradalomtól és kapott nehéz sebek fel-felújulásától 1598-ban elkezdett betegeskedni, — s ettől fogva már inkább csak tanácscsal és bölcs elméjével, mint karddal szolgálta hazáját. A Bástia rém-korszaka, a Mihály vajdát megölt bérgyilkosok törei által testvérének Rákóczi Lajos lippai generálisnak majdnem halálosan való megsebeztetése, — melyért sem ez, sem Zsigmond semmi elégtételt nem kaphattak Rudolftól, — és a folytonos vérlázító alkotmányosértések végre Rákóczi Zsigmondot is annyira elkésérítették, hogy kedvetlenül vonult vissza a köz-élettől, elzárkózván kedves szerencsi várába. Itt látogatta őt meg 1605. elején a haza szabadságáért fegyvert fogott Bocskay István fejedelem, Kassa felé való útjában; s a nagyérdemű és nagytekintélyű hazafit sikerült a fejedelemnek a maga részére megnyernie Rákóczi Zsigmond még egyszer kilépett a köztevékenység terére, de már mint Bocskay fejedelem híve, a ki által azonnal Erdély kormányzójává neveztetvén ki, csakhamar Erdélybe távozott.

Rákóczi Zsigmond, Bocskay távolléte alatt annyi bölcsességgel és szelídséggel kormányozá ezen országot, hogy az erdélyiek őt édesatyjokként megszerették, és 1606. végén Bocskay István meghalván,

Rákóczinak minden tiltakozása daczára, 1607. február 8-kán egyhangúlag, nagy lelkesedéssel őt választák fejedelmökké. Zsigmond úr törődött, beteges és immár hajlottkorú létére hivatkozva, váltig vonakodott a fejedelmi méltóságot felvállalni, — azonban végre a közóhajtásnak és Rudolf császár ismételt kéréseinek (a ki inkább óhajtá őt mint mást Erdély trónján) végtére engedni kényszerült. Bölcsen s békésen uralkodik vala Erdélyben, — de alig tovább egy évnél. Mert mindinkább elbetegesedvén, és halálát közeledni érezvén, hívei minden kérései s marasztási ellenére is, 1608. márczius 3-kán lemondott a trónról s haza vonult kedves szerencsi várába, hol végnapjait tölteni kívánta ; a halál azonban nem itt, hanem felső-vadászi ősi kastélyában érte őt utól, még azon 1608-ik év december 5-kén.

Fia, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem — a linczi békekötés halhatatlan megalkotója, — szeretett édes-atyjának holttestét, végakarata szerint, Szerencsre szállíttatta s az itteni református templomban készítettett sírboltot és díszes faragott nagy síremléket neki, a mely alá hamvait 1609. január 21-kén fejedelmi gyász-pompával letétette örök nyugalomra, — hatalmas nehéz selyem-zászlót tüzetvén aranyozott címerével s czímeivel, az elhúnyt hősnek és bölcs fejedelemnek, áldott családfőnek sírszobra fölé.

Mert R. Zsigmond mint családfő és apa is gondos, szerető és áldott volt. Jeles fiaikat nevelt a hazának : I. Rákóczi Györgyöt a kitűnő és nagyeszű erdélyi fejedelmet, a magyar világi és protestáns vallásszabadság dicsőemlékű egyik főhősét, és gr. Rákóczi Pál országbíró. A Rákóczi-ház nagy vagyonát pedig roppant kiterjedésű és értékű szerzeményekkel már ő, Zsigmond emelte, gyarapítá fejedelmivé. Nevezetesen, öröklött ősi birtokaihoz részint királyi adományokkal vitézi és honfíui érdemeiért, részint dúsgazdag nejei (Alaghy Judith, Mágóchy András özvegye, Gerendy Anna és Thelegdy Borbála) hozományaival, részint pedig vétel útján ő szerzé meg családjának Szerencs és Ónod várakat uradalmaikkal, továbbá Debrő várát és uradalmát, Hernád-Némethit, Ondot és Sajó-Szent-Pétert, Zombor, Medgyaszó, Mád és Tarczal mezővárosokat a Hegyallyán, Kisfalud pusztát ; Erdélyben is tetemes birtokokat, és a mi fő : Sáros vármegyében az óriási kiterjedésű makoviczai uradalmat, Zboró várával, — magát ez utóbbit 80 ezer aranyért vette a lengyel Ostrogi Janusius hercegtől és nejétől Serédy Zsófiától. Egy szóval, a mily nagy vitéz és bölcs államfő : ép oly nagy szerző és gondos, jó családapa is volt Rákóczi Zsigmond.

Azért gyermekei kétszeresen fájlalták elhúnytát, s I. Rákóczi

György még késő férfi korában is lelke mélyében fölháborodott, midőn 1644-ben, szabadságháborúja alatt gr. Eszterházy Miklós nádor zsoldos német hadai, az élő fiúnak nem tudván ártani: elég galádok és nyomorútlak valának a fejedelem rég elhúnyt apjának hamvain kísérteni meg ocsmány bosszúállásukat. Ugyanis Eszterházy seregei előtt Rákóczi Pál gondatlan tisztai könnyűszerrel megnyitván Szerencs-vára kapúit, — a nádor zsoldos hada 1644. május-júniusban sokáig itt dőzsölt és garázdálkodott, részegeskedett a Rákóczi-birtokon; mi közben a martalócz, istentelen németek, — mint Szalárdy krónikája följegyzé „az városban való egyházbeli régi földesurak temetésit felhányván, a fejedelem édes-atyja Rákóczi Zsigmond testét is kihányták és a mi ezüst s haszonra való koporsójok körül találtatott, — azoktúl sírjokat, koporsójokat megfosztották“.

Íme, így fizetett a világszerte közmondásossá vált „osztrák hála“ Rákóczi Zsigmondnak, sok rendbeli vére ontásáért, hű szolgálataiért még hamvaiban is! Csoda-e, ha a kegyeletes Rákóczi György, tiszteltemlékü édes atyja drága hamvainak ilyenén szentségtelen kifosztását, kiforgattatását síri nyughelyéből, meghallván, — a legmélyebb elkeseredéssel írott levélben hánytva ezen istentelenséget szemére Eszterháznak, és megtorlásra gerjedvén, fővezérét Kemény Jánost Szerencs alá küldötte, a ki is a várat csakhamar visszavén, — Rákóczi az Eszterházy német és labancz hadait a Tiszától az ország széleiig, a Morva vizéhez, sőt Bécs alá kergeté. Ekkép boszúla meg a nemes érzelmű s hős fiú a hős apa bántalmazott hamvain elkövetett osztrák szentségtörést. —

Míg magyar él a földön, legyen áldott örökké apának és fiúnak s nagy és dicső unokájuknak: II. Rákóczi Ferencz néhai dicsőséges fejedelmünknek, halhatatlan szabadsághősünknek emlékezete!.. Honfiú, ki itten jársz, tanúlj a Rákócziak szent hamvaitól hűséget, szeretetet és áldozatkészséget a magyar hazához!!!...

Írtam 1883. június 15-kén.

Thaly Kálmán

szab. kir. Debreczen város orsz. képviselője,
a magy. tud. Akadémia rendes tagja.

Versek

Az Úr szava

Kíváncsian, magasba kúszva néznek
Útszéli pálmák, fent a nap ragyog.
Nyoma se int a földi szenvedésnek,
A tiszta légben fényfűzérhajók.
— Vagy tán szent angyalok?!
A gondtalanság ül gyeprónusán,
A gondolat Libanon cédrusán,
Olajfaerdők zöldje biztat ott:
Ne félj, remélj, örökre nincs halott!

Ah! Jérikó rózsái integetnek,
Illatfátyolba szöve gondokat;
Tanít a bölcse, szentje Názáretnek
S anyák szívén nyílt friss virágokat
Kéblére hí, fogad.
A szent apostolokra ráborul
A mennynek üdve, kéklő sátorul;
De szárnyat ölt a vágy, hiú remény,
S kísért irigylett nagyság, büszke fény.

... És jő a nő, uralkodásra vágyva,
Szülöttiben imádva önmagát:
„Jobb s balkezed felőli méltóságra
Emeld, Uram! szívem két csillagát,
Ez az, mi üdvöt ad
Hadd nőjjön hírök, mint a pálma, fel!
S megvédik karddal, vérrel, hogyha kell,
Országod drága, szent határait,
Uram! Csak őket hatalomra vidd!”

Próféciaíáknak lelke sír jajongva,
Az Úrnak arca felhőn át ragyog:
„Magasra nő a pálma, ám a lombja

Egyszer lehull, így járnak a nagyok,
Én — Szolgálat vagyok.
A völgyi fű közt és az ormokon
Egy a teremtő kéz, azért rokon
Az úr, a szolga, gazdag és szegény,
Csak kettő nem rokon: a bűn, erény.

Magasra törsz te itt a földön?
Körülted minden szolgálatra vár!
Lásd, én a mennynek balzsamát kitöltöm
S vetek, amíg tavasz szellője jár,
Hogy dús legyen a nyár.
Szülöttidnek, im, osztályrészt adok:
Ha majd halálos, zord borulatok
Morajlanak vadul felettetek,
Ti csak szolgáljatok, szeressetek."

A nap szelíden hajlik alkonyatra.
Halvány párázat szállong reszketőn.
A Golgota átsír a kis csapatra,
Tündöklő bárány áll a hegytetőn,
Esdőn, békéltetőn.
A Ige test. A szív örvendő ver.
A farkas, bárány, im, együtt hever.
Údv harmatában úsznak a szemek ...
... És János lelkén szent fájás remeg.

Farkas Dezső.

Ami halhatatlan

Ne mondd, hogy elveszett örökre minden,
Hogy csak szegény por és hamu a vég,
Hogy a sírunkon nőtt regős virágból
Nem lesz számunkra egy sem osztalék.
Hogy elrepült és többé vissza nem jó
E földi létben kínált alkalom,
Nem! Óh, ez életoltó rút hazugság,
Hiszen nekem még nem volt nappalom.

Csodaszülöttként napvilágra jönnek
A drágagyöngyök, romlás méhiből,
S a kincs, mit én keblembé zárva hordok,
Napfényt se látva, semmiségbe dől!?
Az ős anyagnak egy halottja sincsen,
Atom atomhoz forrva nő, terem ;
Halott rózsának porba hull a szirma,
De illatának útja végtelen.

Farkas Dezső.

Farkas Dezső Társaságunk r. tagja, elnökünk testvéröccse. Szemvilágát vesztett papköltő, sz. Alsóhrabócon (Zemplénben).

Népmívelés és a nép

Irta: Kántor Mihály

A népmívelés* kívülről jövő tudatos hatás, éppenezért célját is a hatásterületén kívülállókat határozták meg. Tulajdonképpen az alacsonyabb színvonalú művelődések felemelésére irányuló munkát értjük alatta. Közlebbi meghatározással: nem azt a munkát, melyet a családi érdekek, célok elérése végett maga a család végez tagjai körében, mely aztán mint műveltségi elem az általános művelődés színvonalának is tényezője, — nem is azt a munkát, melyet ugyancsak az egyéni és családi boldogulás érdekében végeztet a család az iskolával, hanem azt, amelyet a társadalom végez *iskolánkívül*, az általános műveltségi színvonal emelkedése végett. Ebben az értelemben vett népmívelés hazánkban egészen fiatal, mindössze 19 éves.

A művelődés története azt mutatja, hogy minden emberi haladást valamilyen emberi nyomorúság váltott ki. Anyagi és szellemi szükségérzetek erős hatásai alatt indult, lendült, vagy csak mozdult egyet-egyet az a nagy mű, melynek nagysága és szépsége ma már szinte felmérhetetlen, és csodálatában térdre hull előtte a XX. század nagyralátó embere is, mint bálvánva előtt a hajdani pogány és úgy suttogja áhítattal felé: „*Kultúra! Kultúra!*” Egy-egy nemzetnek és kornak legjobbjai lettek tanítókká, hogy népüket, korukat inségéből kiemeljék.

A mi hazánkban is a trianoni mélységbe való zuhanás váltotta ki a népmívelés intézményes beállítását, a vallás és közoktatásügyi minisztérium felügyelete alatt. Nem azért jött, mintha műveletlenek lettünk volna, hanem azért, mert nyomorúságunk nagyobb volt, semhogy a béke csendes nyugalmához mért szellemi erőlkészletünk a a mélységből felemelhesse. A feladat kettős volt: az elesett nemzetbe hitet, reménységet önteni, akaraterejét növelni, új utak keresésére ösztönözni egyrészt, másrészt a boldogulás gyakorlati eszközeit megtalálni s a *való alapokat* lerakni. A munka is ezen a két irányvonalon mozgott, *előadások* és *tanfolyamok* formájában.

A népmívelés munkáját a szervezeti megoldás *társadalmi feladattá* tette, melyben mindenkinek részt kell vennie, akiben csak

*) Zemplénesen.

parányival is több van az étellel harcoló erőkből, mint elesettebb, támaszra szoruló másik magyar testvérében.

Ha ezt így végiggondoljuk, és mint „*elv*“-et tekintjük, megállapíthatjuk, hogy sem a népmívelés irányvonalainál, sem a munkának társadalmi megoldásánál jobbat, helyesebbet, célravezetőbbet ma, 19 év után sem tudunk ajánlani.

Most vessünk egy pillantást arra a területre, hol ennek a munkának lefolynia, érvényre jutnia kellett.

Budapest székesfőváros, külön ügyrenddel, a legmagasabb igényeket is számbaveszi és azok kielégítésére törekszik. A százrétű társadalomnak művelődésre vágyó egyedei naponként maguk válogathatják meg, hol és miből kívánnak lelki vagy szellemi táplálékot magukhoz venni. Magas színvonalú előadások, műsoros délutánok, művészeti szemlélődések százai nyújtanak alkalmat a lélekben kiáltódott érdeklődések, szükségérzetek kielégítésére.

Vidéki városaink kisebb arányokban szintén a magasabb szintet igyekeznek tartani. Ez a színvonal megválasztja a közönséget is, úgy a székesfővárosban, mint a vidéken. A legalacsonyabb színvonalú néprétegek közvetlenül itt kevesebbet kapnak. A középszinten állók azok, akikben ez a népmívelés erősebb lelki megmozdulásokat hoz létre és — igaz, sokszor nem kívánatos — hatásokat ér el.

A falvakat és tanyákat általában úgy tekintik, mint *egy-rétegű* társadalmat, ahol tehát a népmívelésnek csak ezen egyetlen réteg művelődési igényeit, szükségleteit kell kielégítenie és már ezzel meg is tette kötelességét. Azonban a falu, — bárha a népi élet felületén nem is látszik meg a mesgyéződés, mert a mező, az áldott mező, munkakörébe mindenkit beterel, úgy, hogy itt mindenki egyformán földműves parasztnak látszik — mégis e felszín alatt szinte *kaszt*-rendszerre emlékeztető elkülönülések vannak, áthághatatlan sővényekkel és falazatokkal. Más a kiscgazda, mint a zsellér, vagy a napszamos és más a pásztorok népe. Más a cseléd akkor is, ha kiscgazda a kenyéradója, akkor is, ha többezer holdas úr a gazdája.

Mikor a népmívelés elindult, tulajdoképpen mindenkire gondolt. Abban is, hogy tanítson, abban is, hogy tanuljon. Az a művelődési szint, melyet Trianon láncai ellen kellett felemelnünk, mindenkítől várt valamit. A tudóstól új meglátásokat, felismeréseket, az iparostól erősebb hozzásimulást a magyar élet szükségéhez, a nagygazdától több termelést, a kiscgazdától belterjes munkát, a munkástól felemelkedést... és főképpen mindenkítől új lelket, egységbe olvadó magyar szellemet.

Az elmúlt 19 év kezdet volt, éppenazért tökéletes nem lehetett, a munka azonban folyt ez idő alatt is és pedig a legnagyobb erő-kifejtéssel és legjobb akarással. Úgy tekinthetjük ezt az időt, nap-jainkba illő kifejezéssel élve, mint a népmívelés fegyveres felderítésének korszakát. Éreztük, hogy a szükség kívánta, sürgette a rögtöni munkábaállást, a népmívelőnek azonban egy teljesen ismeretlen világba kellett behatolnia. Az emberi nyomor mély-ségeibe, csonkák, bénák és üldözöttek közé, a háború özvegyei, árvái és Trianon hontalanjai közé, sáskák és mérges vipérák nem-zetségei közé. Egy darabokra tört, összeomlott életbe, remegő szívek, jajgatásra nyílt szájak, nyomorúságok és kétségbeesések világába, hogy itt keresse meg mindenki a magyart és minden magyarban a romlatlan, megújulásra még alkalmas részt.

A népmívelés fegyverei nem mindig voltak korszerűek és még inkább nem *terepszerűek*. Bizony kapott sebeket is. A küzdők sora is megritkult. Éppen azok állottak ki a sorból, kiknek az anyagi boldogulás útjait kellene még ma is mutogatniok: *a szakelőadók*. A *társadalmi* munkában ma, 19 év után, falusi viszonylatban már csak a tanítók, néhány lelkes pap, jegyző és orvos működik közre. *Legnagyobb mértékben a tanítótság*. Nélkülök ez a munka talán már meg is szűnt volna. Azonban ők csak a tanításban szakemberek. Nem is lehet kívánni tőlük, hogy a gyakorlati élet szolgálata, melynek minden része külön embert kíván, nekik minden vonatkozásban, mint szakmíveltségi kvalifikáció a kisujjukban legyen. Így a kezdeti *társadalmi* elindulás kissé elszíntelenedett. A *zempléni tanítók* ezen úgy segítettek, hogy *önmaguk rendezte* kertészeti és szőlészeti tanfolyamokat hallgattak. Faiskolai kezelést vállaltak és mutattak be és ezzel ezt a foglalkozási kört az érdeklődés előterébe állították. Hamarosan megismerték, hogy mennyire hiányos az egész népmívelés, gyakorlatilag felhasználható eredmények nélkül. Egymásután szervezik, kérelmezik és sürgetik falujok számára a különböző szaktanfolyamokat. A felderítés Zemplén földjén jó munkát végzett.

Ma már, az előző munka tapasztalatain elindulva, biztosabb lépéseket tehetünk. Kell is, hogy összegezzük a meglátott dolgokat és felhasználásra előkészítsük, mert a tulajdonképpeni munkának ez után kell következnie.

Megállapíthatjuk, hogy a népmívelésben is a természet törvényei érvényesülnek. A művelődés folyamata a hajcsövességhez hasonló tünetmenny. Lassú és mindig arányos azokkal a hajszálméretekkel, melyeket a népnek — akár tömegeiben, akár egyedeiben tekintsük —

körülményei, életszintje, testi és lelki adottságai határoznak meg. Ugyancsak lényegéhez tartozik az is, hogy elemei csak a megfelelő sorban és szabályok szerint illeszkednek. Ezekből következik, hogy a népmívelőnek ismernie kell a munkakörébe kapcsolt népi lélek szükségleteit és felvevő képességét, nemkülönben a lélekben már készenálló műveltségi elemeket. Annyit adjon, amennyit megbír a lélek. Egy szikrával sem többet. Viszont ennyit aztán adjon, különben csalódást okoz és ezzel teljes sikertelenséget. Olyat adjon, melynek rokonelemei már benne vannak a lélekben, különben kárba veszett fáradság lesz a munkája. Onnan vegye adnivalóit, ahová érdeklődéssel fordul a lélek.

Az elmúlt években különösen eme két követelménynek félreértéséből állottak elő hibák. Például: *fon*, *sző* a nép, *varr* is a maga módja szerint, de a szabásban teljesen járatlan. Rendezünk tehát *szabó-varró-tanfolyamot*. Kiderül aztán, hogy kitűnő párisi divatszabó-oktatót kaptunk, akit pedig egyáltalán nem kívántunk. *Hiányosak a nép főzési ismeretei*. Rendezünk hát a számukra *háztartási és főző tanfolyamot*. Itt meg az derül ki, bár a földművelési minisztérium, vagyis a falu minisztere küldi az oktatót, hogy a tanfolyamon keresztül a francia úri konyha varázsolódik át az akáclobos kis falvakba. Nem jutott vele előbbre a falu.

Az volna most a legközelebbi tennivaló, hogy a népmívelést falusi viszonylatban is megszabadítsuk a nagy általánosságban mozgó szintelen ismeretsikoktól. Minden községre és a benne található minden népi rétegre külön-külön meg kell állapítanunk mindazokat a fennálló körülményeket és lehetőségeket, melyekbe a népművelési munkát céltudatosan és eredménythozóan beállíthatjuk.

Végül a munkának vissza kell kapnia eredeti elvi alapját, mely szerint elvégzése *társadalmi* kötelesség és abban mindenkinek részt kell vennie, akinek tudása, módja van ahhoz, hogy a magyar művelődés drága épületéhez csak egy homokszemmel is hozzájárulhasson.

Feliratok a sárospataki főiskola domborműveire

1. *A Kopácsi István emlékére :*
Hogyha az ég kedvez, terebély tölgy lesz kicsi makkból.
Igy nő nagyra az is mind, amit ember akar.
Bízva az Istenben, mit rég alapíta Kopácsi :
Nágy kollégium így lett a kis iskola is.
2. *A Lorántfy-Comenius domborműre :*
Ékköveit — ragyogóbbra csiszolni — Lorántfy Zsuzsánna
Hozza Comeniusunk mesteri ujja alá,
Hogy hirdesse művelt ész s jó szív tiszta sugára :
Isten műhelye lesz, mint vala rég, ez a ház.
3. *A gályarabok domborművére :*
Kínzott gályarabok halavány arcán keserű dac.
Régi diákok ; a hír örzi dicső nevüket.
Mert amit ők hitükért hősként szenvedve kiálltak,
Annak a dicsfénye ránk veti sугarait.
4. *A bujdosó diákok domborművére :*
Hogyha kitépnek erővel a földből fát gyökerestül,
Sorvad az és meghal, lombkoronája lehull.
Am e sereg, bár innen kétszer elűzte az önkény,
Élt s idegenben sem tette le büszke nevét.
5. *A pataki nők emlékművére :*
Ősi Patak szemefényét védi a zsoldosok ellen.
Őket a zárt kaputól, csúfra, nők verik el.
Majd a porosz, holland, brit s helvét hitfeleinktől
Pártolt múzsahadat védi királyi parancs.
6. *A Kövy-Kossuth domborműre :*
Mily nagy öröm lehetett Kövynek harcolni Kossuthtal
S látni a nagy szellem bontakozó sugarát !
Mint az acél s kovakő szikrája ha villan az éjben,
Messzire látszik az és fénye jövőbe ragyog ,

7. *A honvéd-émlékre :*

Honfi, ez iskola mindig honszerelemre tanított.

Hős honvédfiai erre a büszke tanu~~nk~~.

Könnybeborult szemmel, ha megállsz táblájuk előtt, mondd :

Megtettétek, amit tőletek a haza várt.

8. *A világháborús emlékre :*

Hadba-toborzó trombitaszóra a gyermekeinkből

Annyi sok elment, hogy védje az ősi hazát.

Mind kész arra, hogy a százszorszént régi határért

Dicskoszorús fővel halja a hősi halált.

Bőven omolt vérük televénnyé tette e földet;

S rajta a szent kikelet drága virága virul.

Gulyás József.

sz. J. József

Decentralizáció — tájszemlélet alapján

Írta ; Marton László

A sajátos magyar viszonyokban gyökerezik, hogy csak egyetlen nyugateurópai értelemben vett nagyvárosunk van : a végzetesen összpontosító Budapest. A történeti fejlődés Németországban számos centrumot (Berlin, Lipcse, München stb.) teremtett, s Itáliában is több nagyváros (Róma, Milanó, Génua stb.) irányítja a gazdasági és szellemi életet. Bár hozzá kell tennünk, hogy ezekben a megújult birodalmakban is mindinkább előtérbe jut a politikai középpont. Budapest néhány évtized alatt meghódította és ellenállhatatlanul átformálta a vidéket. Ennek a túlzott központosításnak visszahatásaként jelentkeztek minden téren (gazdasági és szellemi művelődés ; közigazgatás, közoktatásügy stb.) a különböző decentralizációs törekvések. A város és a „vidék” elütő jellegének vázolója után áttekintjük a hirtelen nagyra nőtt s a magyar vidéktől eltávolodó Budapest fejlődését, utána megvizsgáljuk, hogy a tájszemlélet milyen alapot és lehetőséget ad egy egészséges decentralizáció megindításához — kulturális téren.

A város és a „vidék”

Oswald Spengler a sok vitára alkalmat adó történetbölcseletében (*Der Untergang des Abendlandes*) többek között azt mondja, hogy a „kultúra a városokban fészkel”. S amikor — szerinte — a belsőjellegű kultúra civilizációba merevedik, a nagyváros óriási arányokat öltve felszívja a vidék, sőt az egész ország életerőit s irányítólag hat a nemzet sorsára is. „Az emberiség történelme a város történelme”. A világtörténelem „a vidék kis pontjainak feje fölött halad át, olykor-olykor megsemmisítvén azokat, elhasználva a vérüket...”

Nem szállunk vitába Spengler — itt-ott talán vitatható — tételeivel. Sok igaza van. S nem vidék-illetőleg faluellenességből fakadnak megállapításai, hiszen a kultúra megújulásának, a világváros felfrissülésének forrását éppen a faluban és a parasztságban látja.

Felfogását főként azért érintettük, mert kifejezi a nagyváros és a „vidék” kettősségét s rávilágít a decentralizáció nehézségeire is.

Az alkotó lendület, a kutató munka ugyan az egyén sajátja, azonban ennek megvannak a szellemi és anyagi feltételei, melyek főként a városokban találhatók fel; ide tömörülnek az invenciózus emberek is. Itt van meg a lehetősége az együttes munkának, a szervezetségnek, mely a kultúra fejlesztéséhez szükséges. Másrészt a művelődés bizonyos idő- és erőtöbbletből születik meg, ehhez pedig jobban hozzájutnak általában a városok lakói, mint a létfenntartásáért küzdő vidék. E pár szempontból is következik, hogy elfogadhatjuk Spengler megállapítását: a kultúra igazi talaja a városban van, mely nem más, mint különböző erőtényezők centralizációja.

Az sem szorul bizonyításra, hogy a falunak, a vidéknek inkább passzív szerepe van a történelemben. Erre vonatkozólag az egyik falukutatónk a következőket írja: „Van története a falu és a vidék valóságos eseményeinek, s ez a történelem mint csendes folyóvíz hömpölygött a városok élénken közlekedő hajói alatt.” (Erdei Ferenc könyve: *Magyar falu*).

A decentralizáción nem a város és a „vidék” közti ellentét kiélezését, nem a „leépítést”, vagy a mi viszonyainkra alkalmazva: fővárosunk erőszakos visszafejlesztését, hanem a magyar vidéken, magyar tájakon új gócpontoknak a kiépítését, európai színvonalú városok teremtését értjük. A kiegyezés kora elsorvasztotta azokat a magyar városokat, melyek természeti adottságuknál és történelmi multjuknál fogva jelentős központokká válhattak volna. Ennek az lett a hátránya, hogy a szertelenül fejlődő főváros sodrával szemben nem alakulhatott ki ellenkező irányú áramlás. Budapest állam lett az államban, szinte kizárólagos hordozója nemzeti kultúránknak, de „nagy veszedelmeket rejtegetett áttekinthetetlen kőhalmazában”.

A feltörekvő Budapest¹

Nemcsak érdekes, hanem tanulságos is fővárosunk fejlődés-története.

A mohácsi vész után a történelmi tényezők mostohán bántak vele. Nem volt az uralkodók dédelgetett székvárosa, mint például Bécs. Buda a törökök kiűzetése után romhalmaz volt, s Pesten se sok házat találtak a felszabadító seregek. De lakosságuk egyre gyarapodik; 1787-ben Budán 24.873, Pesten 22.417 lelket számláltak. Mind a kettőt felülmulta Debrecen, mely akkoriban a legnagyobb

magyar város volt. A szerencsés természeti adottságok s a tervszerű munka azonban meggyorsították a fejlődés ütemét.

II. József a helytartótanácsot Pozsonyból Budára helyezte, s ezzel az ország kormányzati középpontjává tette. De a XIX. század elején Pest jut előtérbe; a balparti síkság alkalmasabb volt a terjeszkedésre, jobban kedvezett az ipar és kereskedelem fejlődésének. Pest vásárai országos jelentőségűek. 1810-ben 35.349 lakosa volt, Budának csak 24.910.

A fiatalon meghalt Kármán József nagyvárosról álmodik a szerény Pesten, amelyet már a XVIII. század végén irodalmi központtá akart tenni. Ez azonban csak Kisfaludy Károlynak sikerült az 1820-as években. A reformkorszak nagy szellemi megmozdulásában Pest az új nemzeti kultúra középpontja lett. A politikában — az ideköltözött országgyűlés és minisztériumok révén — 1848-ban jut irányító szerephez.

Az egységes főváros érdekében sokat fáradozott József nádor; ezt szolgálták Széchenyi reformjai (Gazdasági Egylet, lóversenyek, a dunai hajózás megindítása, a Lánchíd megépítése stb.); Pesti Hirlap is követeli a fejlesztést a negyvenes években. A két város egyesítésének terve már a század első felében általános volt.

Az 1867-ig tartó fejlődés patriarchális kereteit szétértelte és megszerte túlszárnyalta a kiegyezés korának nagy gazdasági és társadalmi átalakulása, mely Pest-Budát pár évtized alatt világvárossá tette.

A kapitalisztikus gazdasági rendszer átformálta a társadalmi viszonyokat, megindította az állami élet centralizációját és szerveztségének fokozását. Nyugat-Európában a XIX. század első felében jutott uralomra; hozzánk késve érkezett, csak a kiegyezés korában bontakozik ki. Éltető eleme a század liberális légköre, a szabadverseny; talaja a város, nálunk a főváros. Kialakítója és hordozója az ipar és kereskedelem révén emelkedő városi polgárság. Az egyetemes nemzeti érdek vallotta kárát, hogy a magyar polgári osztály hiányában idegen elemek lettek hordozói a hazai kapitalizmusnak. Főként itt van a gyökere fővárosunk kevert, nemzetközi lelkiségének, a vidéktől való eltávolodásának.

A rohamosan kifejlődött magyar kapitalizmus megszállta a fővárost; hű fegyvertársai voltak ebben a honfoglalásban a központosító politika és a mindinkább kapitalizálódo sajtó. A nemzet régi óhaja teljesült, mikor az 1872:XXXVI. t.-c. a három testvérvárost (Buda, Óbuda, Pest) és Margitszigetet területileg és közigazgatásilag egyesítette. Budapest születési éve: 1873. Lakosságának száma ekkor

közel 300.000. A kiépülő forgalmi hálózat, a politikai, gazdasági és szellemi élet középpontja; közvetítője és fokmérője európaiságunknak, „benyílója” a Balkánnak és Délkelet-Európának. Életirányzatának egyoldalú elhatalmasodásával „éles kontrasztként virrasztott — hogy egy közírónk szavait idézzük — Magyarország éjszakáin”, míg a vidék „tompán hallgatott”...

Egyeduralkodó jellege még teljesebbé lett az új században. A sokféle népelemből összetevődő, milliós Budapest lelkeségét érintetlenül hagyták a vidék táji és népi erői; csak elhasználta azokat, de továbbra is „idegenül” állt a magyar élet szervezetében. Nem véletlen, hogy a világháborút követő összeomlás után végzetesen bele-szólt a nemzet sorsának intézésébe...

Egyensúly felé

A trianoni korszak szűk lehetőségei között a szellemi művelődésünk decentralizációját elsősorban a három vidéki egyetem, valamint a különböző kulturális intézmények jelentették. Ma már az egyetem élete szoros kapcsolatban van székhelyével, s kívánatos, hogy ez nagyváros legyen: kölcsönösen emelik egymást. Mivel pedig nemcsak a falu, hanem a város is valamely táj, vidék szerves része, illetőleg tájak találkozásánál épült, ezért a decentralizáció kérdésének vizsgálatánál a tájszemponatok elsőrangú szerepet játszanak.

A nagyobb tájak, országrészek mellett nem jelentéktelenek a kisebb tájegységek sem.

A földrajzi táj sajátosan egyéni arca a természetnek. Egyszeri alakulat, mely más tájaktól különbözik: egyéniség. A természet, nép és történelem egységét szűk keretek között a tájon belül szemlélhetjük. „A tájban a felszín természeti és emberi tényei sajátos módon összességben jelennek meg és kapcsolódnak egybe.” (Hézszer Aurél). Lelke, mondanivalója van minden tájnak, ezért igényt tarthat arra, hogy meghallgassák. Új szint jelent az egyetemes magyarság színképében, sajátos változatot a közös fejlődésben. A tájkutatás és ismertetés — a táj szellemi értékeinek, kallódó emlékeinek, sajátosságainak egybegyűjtése és publikálása — új vérkeringést visz a „vidék” mai elmaradottságába, s egy egészséges decentralizáció alapját rakja le. E téren nagy feladat vár a vidéki sajtóra is.

A kialakuló táji gócpontok áthidalják a főváros és a vidék közötti nagy ellentétet.

A tájszemlélet terjedését nemcsak az irodalmi (általában művészeti) alkotások hosszú sora, hanem a tudomány minden területe

igazolja. A gyakorlati életben sem hagyhatjuk figyelmen kívül a táji adottságokat. A történelem mélyebb szavát érezzük ki abból, hogy íróink, tudósaink „úgy mennek mindnyájan a magyar tájhoz, mint sivatagban kúthoz, mely szomjat olt s magyarabbnak lenni segít”. (Szabó Zoltán cikke: *Táj és magyarság*).

Egy irodalmi példán igazoljuk, hogy a mai táji gondolatnak hagyománya, gyökere van a magyar multban. — Ha a német A. Sauer és J. Nadler tájszemléletét a mi irodalmunk fejlődésére nem is lehet mereven alkalmazni, mégis meg kell állapítanunk, hogy volt egy időszak — a XIX. század eleje —, amikor az irodalmi tudat megnyilvánulása tájjellegű volt. Erre a korra is utalnak és a vidék hangját elnyomó fővárost jellemzik találóan Szekfű Gyula klasszikus sorai:

„...Korábban a magyar irodalomnak az országtájak s azok gyökeres magyarsága adtak szint s anteuszi őserőt, korábban volt dunántúli irodalom, debreceni és sárospataki írói kör, melyek a központinál nem álltak hátrább. E kezdetekből most, a néptömegek felszabadítása után, kifejlődhetett volna az országtájak szerint önálló irodalmi műveltség, mely egyéni színpompával az anyató díszét megsokszorozta s ami fő, örök frissességben tartotta volna. Épp az ellenkezője történt. A magyarság felszabadulása összeesvén az elvi liberalizmus, a politikai gondolat túltengése és Tisza centralizáló politikájával, minden lehetőség megszűnt, hogy vidéken magyar írók élhessenek. Az új magyarság a szülőföldjéhez ragaszkodót azzal büntetné, hogy provinciális színvonalra szorítá, korlátolt művészetű és érvényű íróvá degradálta, kit más vidékek és az egész nemzet számba sem vesznek. Ez lön sok magyar tehetség sorsa, ez lett volna Mikszáth Kálmáné is, ha idejekorán nem menekül Pestre...” (Szekfű: *Három nemzedék és ami utána következik*).

Mindehhez csak azt tehetjük hozzá, hogy ma is ez a helyzet.

„A magyarság egyre jobban hazafelé tér, befelé tér...” A tájhoz és a rajta élő néphez való visszahajlás nem bontja meg a magyar tudat egységét, nem regionális különködés, hanem mély magyarság-élményből fakad.

A különböző tájszemlések a központi magyar gondolatban egyesülnek: a sokrétűség egységet nyer, a részeredmények centralizálódnak a nemzeti kultúránk képében.

Marton László Társaságunk főtítkára; áll. polg. isk. tanár Szerencsen.

FIGYELŐ

Első számunk elé

Nehéz időben, egy kibontakozó új világ forrongásában adjuk olvasóink kezébe a „Zempléni Fáklya” első számát. Abban a meggyőződésben tesszük, hogy nemcsak munkát végzünk, hanem *hivatást is töltünk be*, éppen ezért megértéssel, szellemi és anyagi támogatással találkozunk. Sajátos viszonyainknak megfelelő lap-típust igyekeztünk kialakítani a *szépirodalom és a tájismertetés* jegyében. Részben — t. i. a terjedelemben mérten — vállaljuk a megszünt „Adalékok Zemplénnvármegye Történetéhez” c. folyóirat feladatát is. A nagymúltú Adalékok munkakörét azonban új szempontokkal bővítjük ki. Régen várt s különböző oldalról sürgetett feladatot oldunk meg azzal, hogy a zempléni tájakra vonatkozó, kiadásra váró földrajzi, gazdasági, történelmi és irodalmi adatokat folyóiratunkban publikáljuk, s így nemcsak az iskolák, hanem a leveletoztatás és az iskolánkülvü nép-müvelés számára is anyagot szolgáltatunk. Ezt a munkát kezdjük meg, amikor Thaly Kálmán ismeretlen tanulmányát közkincs-csé tesszük. (m. l.)

Tallózás

Még a cseh-szlovák idényállam összeomlása előtt olvastam egyik ismert pesti közírónk márc. 15-i cikkét. A patétikus sorok között ismerős szavakra lettem figyelmes, melyeknek tartalmával nem érthettem egyet: „... csehek elnyomó uralmát szenvedü Kossuth Lajos zempléni szülöfaluja”. Természetesen itt Monokról van szó, mely — hála Istennek — nem került a csehek kezébe. Kiténő közíróknak azonban nem volt ideje, hogy az újságírás idegbontó iramában utánanézzon ennek a csekély-ségnek.

Tehát baj van néha a topográfia körül.

Más példa. Kezembe került egy ifjúsági könyv (Hazafias könyvtár VII. kötet: *Nemzeti küzdelmek*), mely történeti elbeszéléseket tartalmaz. Az egyik a kuruc-labanc világból vette tárgyát; Petneházy, az ismert kuruc vezér Tokaj alá érkező seregével, hogy a várat megostromolja. Majd ezt olvasom: „Közel a Tiszához buján termő sikon feküdt nemzetes és vitézlő Simon Áron úri kastélya. A tokaji vár vele szemben egy ágyú-lövésnyire épült a *Hegyalja egyik szikláján*”. A kifejezésből következtetve, az elbeszélés szerzője (Böngérfi János) nyilván azt hitte: ha vár, akkor bizonyára hegyre épült. Holott Tokaj tipikusan „vizivár” volt és ott feküdt, ahol a Bodrog a Tiszába ömlik s három, illetöleg négy oldalról viz vette körül.

Tévedések, elírások még a legjobb müvekben is előfordulnak, bizonyítja a Magyar Irodalmi Lexikon. Petöfi Sándorról a 651. lapon azt írja: „A Tisza áradása miatt Tokajnak kellett kerülnie, ahol Tárkányi Béla s a kispapok vendégszerető barátsága erősítette, amelyet az *Egri hangok* c. költeményével hálált meg.” Petöfi 1844 februárjában, mikor Debrecenből Pestre ment gyalog, az áradás miatt nem választhatta a tiszafüredi útvonalat, ezért került Tokajnak s Hegyaljának. A fentidézett részt a lexikon-írónk Gyulai Pál „Petöfi Sándor és lyrai költészetünk” c. tanulmányából írta át, ahol ez olvasható: „A Tisza áradása miatt a Hortobágyról Tokajnak kellett kerülnie; innen *Egernek vette útját*, hol Tárkányi Béla stb.” A „téves kapcsolást” tehát egy mondat kihagyása okozta.

Néha baj van a történeti hűség körül is. A „Magyar városok monográfiája”

c. sorozat IX. kötetét (*Szerencs és vidéke*, 1931.) lapozgatom. Szerencs történetéről szóló részben Rákóczi Zsigmond fejedelemről ezt írja a szerző: „1608 december hó 5-én itt halt meg Szerencsen.” Ez az adat téves. Nem itt, hanem Felső-Vadászon, a Rákóczi-család ősi fészékében halt meg a fejedelem, csak Szerencsen temették el 1609 január 21-én. (m. l.)

Találkozásom Thaly Kálmánnal

(F. A.) Régen volt; a kilencvenes évek hanyatlottak akkor a mulandóság óriás ölébe.

Rákóczi-ünnepet ültek akkor Patakon és én völegénye voltam Novák Lajos nagytiszteletű úr egyszem-leányának.

Az ünnepi alkalom Patakra hozta *Thaly Kálmánt* is, a Rákóczi-korszak ősz hisztórikusát.

Jövendőbeli apósom akkor közigazgatója volt a főiskolának; Thaly meglátogatta.

„Véletlenül” az udvaron ögyelegtem, mikor belépett a kapun. Elébe siettem.

Nem tudom, mások hogyan ünnepeltek. Nekem kettős ünnepem volt az a nap: kezefoghattam Thaly Kálmánnal.

Különös aktus volt. Thaly felsziszszent:

— A istenért, ne olyan erősen, — mondta panaszosan.

Kissé megrökönyödtem.

Fájdalmat okoztam a kedves öregnek?

Hát igen. Mert a következő pillanatban az ujjait kezdte egyengetni, hogy a magyaros kézzszorítás kalodáját elfeledtesse velük.

— Köszvény kínozza a végtagjaimat, kedves öcsém, — magyarázkodott aztán. — Lelkileg jólesik a kézzszorítás, de fizikailag bizony nem túlságosan.

— Bocsánat, kedves bátyám, nem tudtam erről az alkalmatlan vendégről.

— Hiszen ha csak vendég volna, — felelte Thaly rezignáltan.

Azt az emlékezetes napot Patakon töltötte. Ünnepezt és ünnepezték. A professzorok is, a diákok is.

Az utóbbiakból regrutálódott kántus az esti órákban a küldöttségi szálláshoz vonult és szerenáddal kedveskedett neki. Ablaka alatt felzendült egy kurucnóta: Kesereg a holló...

Thaly élvezettel hallgatta a kántust és közben azon tépelődött, hogy ő, aki a kurucköltészet gyöngyeit jól ismeri, ezt a kuruc nótát nem hallotta még soha.

Hát ugyan hogy is hallhatta volna!

A nóta szövegét Zempléni Árpád, muzsikáját Bathó János írta.

„Magunkról és emlékeinkről”

c. állandó rovatunkat helyszűke miatt lapunk következő száma közli.

A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG ÉLETE

A Társaság szervezése és megalakulása

Szerencsen, 1940. április havában, *Bencsik Béla* járási főszolgabíró elnöklete alatt *szervező bizottság* alakult, mely céljául tűzte ki egy oly kulturális szervezet megalakítását, mely tagjai közé iktandja mindazokat az *írókat, költőket, alkotó és előadó művészeket, akik születési helyük vagy állandó lakhelyük alapján zemplénieknek tekintendők.*

A mozgalom *Fáy András* nevével indult, aki Felsőzemplénben született.*

A bizottság felhívást bocsátott ki a nemzeti kultúra zempléni barátaihoz. Ezt a nyomtatványt párszáz példányban a zempléni társadalom jelentékeny részének szétküldtük, ugyanekkor a bizottsági elnök megküldte az íveket, taggyűjtés foganatosítása céljából, a zempléni járások főszolgabíráinak és a szerencsi járás 17 tagból álló jegyzői karának is.

A községek közigazgatási funkcionáriusainak megterheltsége — bár kötve hisszük, hogy ez a megterheltség a taggyűjtés vállalásával fokozódott volna — nem eredményezhette a remélt sikert, de nem okozhatta a szervezési munka abbahagyását sem. (Ígaz, sajnálattal vettük tudomásul, hogy a közíg. szervezet hathatós támogatásának el kellett maradnia, mert hiszen Társaságunk feladatkörébe iktattuk a népművelődési célok szolgálatát is.)

A Kultuszminiszter Úrhoz fordultunk azzal a kéréssel, hogy engedje meg a *zemplénavarmegyei tanároknak és tanítóknak a szervezés munkájában való részvételt* — mely kérésünknek a Miniszter Úr helyt is adott — ; s ezenkívül *propaganda körutat* vettünk tervbe, hogy a járások területén élő intelligenciát a társaság célkitűzéseiről részletesen tájékoztathassuk és a törzstaggyűjtés ügyét a járási székhelyeken így mozdítsuk elő.

Úgy a zempléni tanerők bevonása iránti lépéseket, mint a propaganda-út állomásainak meglátogatását, érthető okokból, a megalakulás utáni időre voltunk kénytelenek elhalasztani.

Elmondhatjuk, hogy szervező munkánknek az idők járása nem

*) Lásd e lapszám vezetőcikkét.

kedvezett; az Európa testét rázkódtató háborús események és ezek lelki hatásai miatt sokszor tanácstalanul álltunk meg útunkon — köszönytől, természeti rendellenességektől és közforgalmi korlátozásoktól is hátráltatva.

Hogy mégis célhoz értünk, azt a szervezési munka vezetőjének akarni tudása és tettereje után annak is köszönhetjük, hogy szervezkedésünket a kulturális egyesületek és a céhbeli magánosok (id. Ambrózy Ágoston, Emődy László, Bálint József, Gulyás József, Nagy Miklós, Zombory Andor stb.) a legmegértőbb helyesléssel és lelkesedéssel fogadták, s ennek a fogadtatásnak biztató és további munkára serkentő hatása volt.

Fokozta energiánkat és ügybuzgalmunkat *egy becses relikvia birtokunkba jutása is.*

Fáy Margit nagyasszony (Zoltán Béla v. igazságügyminiszter özvegye) — id. Ambrózy Ágoston önkéntes közbenjárására — *Társaságunknak ajándékozta Fáy András Nürnbergben készült acélba metszett portréját*, melynek kópiája folyóiratunk jelen számának mellékletét képezi s melynek hátán a következő sorok olvashatók:

„Szeretettel ajánlom fel Fáy András korabeli metszetét a nevéől nevezett irodalmi társaságnak. Ő nagyapám testvére volt, én már nem ismertem, de apám, ki nála nevelődött, sokat beszélt róla és végtelen nagyra tartotta mint író, nemzetgazdász, műpártolót és mindenek felett mint hazafit.

Bpest, 1940. nov. 21.

özv. Zoltán Béláné Fáy Margit.

A nagyasszony egyidejűleg *alapító tagként is belépett* Társaságunkba.

Nagylelkűségéért és támogatásáért e helyről is hálás köszönetünket nyilvánítjuk.

A szervezés munkája, az elmondottakból megállapíthatóan, még korántsem fejeződött be s folytatódnia kell mindaddig, míg legalább 400 törzstagot nem számlálunk.

Addig azonban, míg ezt az eredményt elérjük, a megalakulással nem várhattunk, mert különben egy újabb esztendőt veszítünk a reánk váró munka drága idejéből.

*

Alakuló közgyűlésünket 1941. évi február hó 19-én tartottuk meg a szerencsi rk. Kultúrházban, a törzstagok, a szerencsi és környékbeli intelligencia élénk részvétele mellett. A termet megtöltő hallga-

tóság valósággal festői képet nyújtott: ott láttuk soraiban a *házi honvédszászlóalj díszruhás tisztikarát és tisztjelöltjeit is teljes számban*, élükön vitéz Benkő Sándor alezredessel, hogy példát vehessen tőlük a polgári társadalom.

A Szerencsi Cukorgyári Dalárda énekszámát után *dr. Cornides Albert* főszolgabíró, szerv. bizottsági elnök lelkes szavakkal köszöntötte az ünnepi közgyűlés közönségét s felkérésére *Marton László* előadó előterjesztette a bizottságnak a két tb. elnök, a tiszteletbeli, rendes, levelező és kültagok megválasztására vonatkozó javaslatát, melyet a jelenlevő törzstagok egyhangúan elfogadtak.

A közgyűlésen megjelent tb. rendes és törzstagok megválasztották ezután, ugyancsak egyhangúan, a Társaság *tisztikarát*, melynek tagjai aláírták az írásba foglalt fogadalmat.

Az elnöki széket a megválasztott elnök: *Farkas Andor* foglalta el s a hallgatóság feszült figyelme közben megtartotta *székfoglalóját*.

Tisztelt Közgyűlés! Kedves Hallgatóink!

Az első szó, melyet hallatnom illendőség és lelki szükség, a köszönet szava azért a kitüntető bizalomért, mellyel a közgyűlés a Fáy András Társaság elnöki székébe emelt. Ez a tisztség, melyet a közgyűlés színe előtt ezennel ünnepélyesen elfogadok, számomra nem annyira közéleti rendfokozatot jelent, mint inkább magasabbrendű köteleességeket. — Ennek tudatában a bizalmat nem a végzett és még végzendő szervezési munkáért járó jutalomnak, de olyan ajándéknak tekintem, melyet viszonznom illik s amelynek birtokában fokozottabban kell éreznem a felelősséget annak a mozgalomnak teljes sikeréért, melyet deresedő fejjel, de nem deres szívvel kezdeményeztem, immáron tíz hónappal ezelőtt.

Kinek-kinek a tetszésére bízom, hogy mit beszéljen, vagy mit gondoljon erről az alakulásról, akár velem kapcsolatban, akár személyemtől eltekintve, de beszélni csak kártevő célzat nélkül beszéljen — úgy Péter, mint Pál.

A jövő engem fog igazolni és azokat a keveseket, akik ezzel a szervezkedéssel egyetértettek és munkatársaimul szegődtek, de csak abban az esetben, ha az értelmiség számottevő rétegeiben meglesz az a szolidaritás, mely a fajtestvériség és kultúrközösség talajában gyökerezik s amely szülőanyja minden becsületes és odaadó támogatási készségnek.

A mi gályánk előresiklása és célhozérése csak úgy következ-

hetik be, ha ez a társadalom, melynek megmozgatására és kulturális megszervezésére vállalkoztunk, a maga természetes tagozódottságában, nem a méh-családok exkluzív életét éli, nem az önzés zárkózottságában mutatja be az emberi hivatás paródiáját, ha nem olcsó szórakozásokban, hírek habzsolásában és színezésében, nem az egyéni érvényesülés sarkantyúinak pengetésében, társadalmi és felekezeti ellentétek szításában keresi szellemi és lelki kielégülését, — és főként ha nem kizárólag csak a fároszok magasából várja a szellem Nilus-áradását, hogy abból kanalazhasson, de megpróbál érdeklődésével egész fordulatot tenni azok felé is, akik vidéki, nem komfortos, nem süppedő perzsákkal és drapériákkal ékes otthonukban csiszolgatják a szépmíves gondolatot, vagy azonkívül, hímestestek csendjében búzavirágokat és kalászokat kötözgetnek bokrétába — vidéki magyar családok asztalára.

A nemzeti irodalom és művészet decentralizációja nem újszülött gondolat. Először talán a franciáknál vetődött fel, de felvetődött szükségszerűen más kultúrnemzeteknél is. Intézményes bizonyítékaink vannak arra, hogy nálunk is tért hódított.

Itt, Zemplénben én magam voltam az, aki a Zemplénnémetországi Kazinczy Kör jubiláris közgyűlésén ezt a kulturális alakulatot a decentralizációs gondolat szolgálatába kívántam állítani egy javaslatral, melyet a közgyűlés el is fogadott, de aztán a vonatkozó határozatnak egészen különös sorsa lett s a Kör átszervezése elmaradt.

Néhaj Komáromi János, nem sokkal halála előtt, Sárospatakon gondolt a mienkhez némileg hasonló társaságot szervezni a sárospataki főiskolából kikerült írókból és művészekből, Helikon cím alatt. A magam részéről ezt az elgondolást nem tartom elég szerencsésnek, de felesleges, hogy kritika tárgyává tegyem.

Ezek a szervezési kísérletek talán a Fáy András Társaság alakulásának előzményei, melyek magyarázatát is adják annak, hogy miért indult meg éppen Szerencsen az a mozgalom, mely a mai napon egy jelentős állomásához ért.

Hogy a decentralizációra miért van szükség, arról ma, az adott keretek között részletesen nem szólhatok. Azokat, akik célkitűzésünket és programunkat megismerni óhajtják, arra kérjük: méltóztassanak bizalmukat előlegezni és a vezérkedést vállalók zászlóbonthatását olyan jelnek tekinteni, melyet habozás nélkül követni lehet és akkor ez a táborba-szállás a mi vidéki értelmiségünk, sőt a mi népünk kulturális életében is jelentős eseménynek fog bizonyulni.

Az út, mely előttünk áll, nem retrográd, mint némely bolygó

látszólagos mozgása, de az irodalom és művészet egyes ágaiban, úgy a város, mint a falu kulturális életében oly képtelen újszerűségeket látunk, hogy szeretnők apáinkat harcba szólítani s velük egyesülve végezni el azt a tisztogatást, melyre, úgylátszik, nem elegendő eszköz a jószándékú politikai kormányzat seprűje.

Lelkesen, de lázmentesen indulunk. Nem képzeljük oldalunknál Orfeuszt, aki majd búvólő lantjával sziklákat görget az idegen és olcsó kultúra szatócsüzleteire. Vizek folyását, szelek járását nem próbáljuk megfordítani komolytalan hangoskodással, vagy garaboncás mindenhatósággal; ellenben: ha nem is mérföldes kaszapengével, de szerényméretű sarlóval részt kívánunk venni a grimász-lelkű törpék által tenyésztett gaz kiirtására irányuló munkában.

Termelési területünket úttal hálózunk be. A magyar művelődés eszményi épületében korridort létesítünk, melyből kijáratok vezetnek Budapest, Debrecen, Ungvár felé éppúgy, mint Erdőhorvátí, Nagykövesd, vagy Cigánd felé. Ezen a korridoron fog találkozni a Zemplénben sarjadt és Zemplénhez nőtt írói és művészi nemzedék, hogy alkotásaival a Fáy András Társaság lobogója alatt vonulhasson be a közművelődési értékek kincsházába.

Programunk általában: *a hamisítatlan magyar lelkiség és szellemiség őrzése és gondozása, révedező tehetségek kézenfogása, értékeink felkutatása és megmentése.*

Részletes programunkról egyelőre a kivonatossan ismertető alapszabályok fogják tagtársainkat és kedves vendégeinket tájékoztatni. Ez a program gazdag és új módszert vezet be a nemzeti művelődés szolgálatába, új szervezet beágyazásával.

Megvalósításához azonban nem elég nekünk a felülről jövő biztató tekintet és még el nem omlott kiválóságaink csatlakozása.

A Davy-lámpa olaj nélkül át nem törí a sötétet és ez a ma alakuló szervezet sem szolgálhatja kitűzött céljait csak akkor, ha van éltető olaja — a ládafiában. Ezért kérjük mindazokat, akik a nemzeti kultúra igazi barátai, hogy legyenek segítségünkre s ne maradjanak azok között, akik kulturális nyereségek elismerésére és elkönyvelésére képtelenek.

Tisztelt Közgyűlés! Kedves Hallgatóink! A város, a falu társadalma egyaránt beteg. Különböző kórtünetek nyilaznak a nemes verekű magyar figyelő szemébe éppen akkor, mikor mindent egészségesnek szeretne látni, mert az egészség adja az erőt minden megpróbáltatás elviseléséhez.

Kiskirályosdi játékoktól kezdve a koldusgőgig minden fajta

morbus senyveszti ezt a magyarnak született és magyar átokkal megvert társadalmat; Archimedes katonája itt mindenki, aki a kultúra szent nevében a jóllakottak ajtaján kopogtat, aki boglyos hajába boronál a fésületlennek, hogy gondozott külseje legyen.

Akik meghívásunkra eljöttek, azoknak *mondjuk*, akik el nem jöttek, azoknak *üzenjük*, hogy ez a Társaság *nemcsak a nemzeti kultúra szegődvényeseként kér életet, de egyengetője kíván lenni annak az útnak is, mely a vidéki magyar társadalom szebb és tartalmasabb élete felé vezet.*

Akik velünk tartanak, azok érdemermes magyarok, ha nem is tudnak róla; akik elhúznak mellettünk, mint hajók, ha éjjel találkoznak, akik nem érzik azt, hogy a magyar testvértelenség kötelez, nemcsak arra, hogy olykor-olykor sírt ássunk, vagy emlékművet állítsunk, hanem arra is, hogy ebben az egyetlen és megismételhetetlen földi életben szeressük egymást és becsüljük meg azokat, akik vándorútukra virágokat szórnak, akik ködöt, felhőt, árnyakat üznek, hogy napsütött legyen az árva magyar házatája, — azok a lelkiszegények és minden szép iránt érzéketlenek távolmaradhatnak tőlünk és mi nem fogjuk érezni hiányukat.

Mi, a szépségek szerelmesei, azért dolgozunk és azért fogunk dolgozni porsátorunk összeomlásáig, hogy elborult egünk kiderüljön és szebb legyen az élete minden igaz és lelkes magyarnak. A jóság és szeretet kelyhét kínáljuk oda testvéreinknek, igyék egy kortyot belőle mindenki, hogy bizalommal és a nyíltszívűség tisztaságával nézhessünk egymás szemébe a megpróbáltatások nehéz napjaiban is.

Mégegyszer köszönöm az engem ért kitüntető bizalmat; ígérem, hogy míg napom, a nagy törvény rendje szerint, le nem hanyatlik, a legnagyobb odaadással teljesítem vállalt kötelességemet, és azon leszek, hogy már a közeli jövő egy életképes szervezetet lásson a Fáy András Társaságban. Ha pedig azt látom, hogy a magam helyét nyugodtan átengedhetem, készséggel adom át utódomnak az én sokszor lobogtatott és elfelejtett, de hűséggel megőrzött zászlómat.

Ezen a zászlón két szó ragyog, két csillag fényeként: *Hit és Akarat!*

A zajos tetszésnyilvánítással kísért székfoglaló után az alapszabályok kivonatos ismertetése következett, majd *Szabó Gábor* titkár mutatta be a Társaság három évi *munkaprogramját*.

Ezután került sor az elnökséghez érkezett írásbeli *üdvözkölk* felolvasására.

A Kultuszkormány *dr. Fáy Istvánt*, Zemplén vármegye főispánját,

a Kisfaludy Társaság és Petőfi Társaság *Mécs Lászlót*, e Társaságok r. tagját, az ungvári Gyöngyösi István Irodalmi Társaság *Dienes Adorján* r. tagot, a Zemplénvármegyei Kazinczy-Kör *Lukáts József* elnököt és *Mathisz József* főtítkárt bízta meg képviselőjével.

A megbízottakat a rendkívüli idők által gördített elháríthatatlan akadályok gátolták a személyes megjelenésben, de az elnökséghez érkezett soraikból, e sorok minden betűjéből a megalakulásunk feletti lelkes öröm hangjai csendültek felénk, hogy feledtessék íróik sajnálatos elmaradását — éppúgy, mint a Tiszántúli Szépművészeti Céh, a debreceni Csokonai Kör, a nyíregyházai Bessenyei Kör elnökségeinek s Társaságunk tb. elnökeinek: *Harsányi Zsoltnak* és *Mécs Lászlónak* hasonértelmű, emelkedett hangú írásos üdvözletei.

Mathisz József (a Kazinczy Kör részéről) és *dr. Sárnyai Béla* (Szerencs közönsége részéről) voltak azok, akik az élőszó közvetlenségével és megkapó lendületével köszöntötték ifjú Társaságunkat.

A Cukorgyári Dalárda énekszámával a felemelő ünnepséget véget ért.

Társaságunk elnöksége e helyről mond köszönetet *dr. Szén József* szerencsi rk. esperes-lelkésznek a Kultúrház nagytermének átengedéséért és a *Cukorgyári Dalárdának* azokért az énekszámokért, melyek méltó keretét szolgálták az ünnepi alkalomnak.

Első emlékestünk. Társaságunk 1941. évi május hó 30-án *Fáy András születésének 155-ik fordulóján, díszhangverseny keretében emlékestet rendez*, melynek műsorán *Preszly Elemér*, a gyöngyösi Irodalmi Társaság elnöke, titkos tanácsos, a Fáy-kultusz hívatott tollú és nagynevű zászlóhordozója tart *Fáy Andrásról* előadást. A hangverseny többi számainak Társaságunk r. tagjainak (író- és művészársainknak) előadásai fogják kitölteni.

Képzőművészeti kiállításunk. A folyó évben (június vagy szeptember hóban) képzőművészeti tárlatot rendezünk Szerencsen. Kérjük képzőművész társainkat annak mielőbbi közlésére, hogy festészeti, grafikai, vagy éremművészeti alkotásaikból hányat hajlandók kiállítani. A művek beküldésének határidejét a jelentkezőkkel közölni fogjuk.

Egy társunk elhunyt. Talán éppen abban az órában hunyta le örök álmra szemét, mikor Társaságunk r. tagjai sorába iktattuk. Február 19-én esett ki sorainkból vitéz *Kiss Pál* festőművész, *Kiss*

Elek sárospataki ny. főisk. tanár fia. Társaságunk lelkes és értékes tagját vesztette el benne. Szomorúsággal nézünk kora sírja felé.

A Fáy András Társaság elnöksége és tisztikara :

Tiszteletbeli elnökök : Harsányi Zsolt, Mécs László.

Elnök : Farkas Andor.

Alelnökök : György Antal, Mosolygó József.

Főtitkár : Marton László.

Titkár : Szabó Gábor.

Pénztáros : Scholtz Jenő.

Ellenőr : Lakárdy Albert.

Vagyonkezelő : Orsz. Közp. Hitelszövetkezet.

Jogtanácsos : dr. Bálint Zoltán.

Tagjai :

Alapító tagok :

Özv. Zoltán Béláné Fáy Margit (Budapest), Törs Tibor (Budapest), Bencsik Béla (Rad).

Tiszteletbeli tagok :

Id. Ambrózy Ágoston (Budapest), Boruth Andor (Budapest), Emödy László (Budapest), Mitrovics Gyula (Debrecen), Nevelős Gyula (Budapest), Novák Sándor (Sárospatak), Sebeők Sára (Budapest), Tassonyi Ernő (Budapest).

Rendes tagok :

Ifj. Ambrózy Ágoston (Budapest), Bathó János (Sárospatak), Bálint József (Sárospatak), Bogyay Kálmán (Sátoraljaújhely), Dienes Adorján (Nagykövesd), Dóczy Masa (Szerencs), Dragorits Eugénia (Hajduhadház), Emödy Zoltán (Budapest), Farkas Andor (Taktaszada), Farkas Dezső (Debrecen), Farkass Endre (Királyhelmece), Farkas Eszter (Budapest), Fery Antal (Budapest), Gulyás József (Sárospatak), György Antal (Szerencs), Iván Szilárd (Budapest), vitéz Juhász Jenő (Budapest), Hegyaljai Kiss Géza (Debrecen), Klacskó Béla (Sárospatak), Kolozs Richárd (Sárospatak), Kovács Dezső (Sárospatak), Lőrinczy Gyárfás Jenő (Sátoraljaújhely), A. Lévy Adél (Sátoraljaújhely), H. Lipcsey Kriszta (Sátoraljaújhely), Liechti Rita (Szerencs), Lukáts József (Sátoraljaújhely), Marton János (Sárospatak), Marton László (Szerencs), Matolay Viktor (Budapest), Meczner Tibor (Sátoraljaújhely), Mók Ferencné (Budapest), Molnár Gyuláné (Sátoralja-

újhely), Mosolygó József (Tokaj), Harangodi Nagy András (Tiszalúc), böszörményi Nagy Béla (Budapest), Nagy Miklós (Budapest), Némethy Ella (Budapest), Novák Ica (Budapest), Novák József (Nagyszöllős), Oláh György (Budapest), Pásztor Zoltán (Budapest), Petrasovszky Manó (Sátoraljaújhely), Pintér Jenő (Budapest), Póányi Géza (Budapest), Rab Gusztáv (Budapest), Sebeők Márta (Budapest), Scholtz Jenő (Szerencs), Szabó Ernő (Sárospatak), Szabó Ferenc (Makkoshotyka), Szabó Zoltán (Sárospatak), Szirmay Sándorné (Tállya), bábonyi Tóth István (Szerencs), Trócsányi Zoltán (Budapest), Zombory Andor (Megyaszó), Zsiros József (Sárospatak).

Levelező tagok :

Fáy Loránt (Makó), Kozma Ferenc (Miskolc), Kozma János (Miskolc), Trócsányi Dezső (Pápa), Trócsányi György (Budapest).

Kültagok :

Meilinger Dezső (Miskolc), Mészáros Pál (Rákosliget), Nagy Dezső (Mezőkeresztes), Sásdyné Schack Manka (Budapest), Simkó Gusztáv (Kassa).

A Fáy András Társaság alakulási éve 1941.

Székhelye : Szerencs.

Törzstagjai :

Balika Károly okl. gazda, Taktaszada. Barna József vállalkozó, Mád. Baross Endréné orsz. képvis. neje, Budapest. Balogh Sándor táncművész, Miskolc. Dr. Bálint Zoltán ügyvéd, Szerencs. Bartkó Pál közs. tisztviselő, Rad. Dr. Blank Antal orvos, Megyaszó. Bodnár Ferenc ref. lelkész, Taktaszada. Bottka Ferenc kereskedő, Szerencs. Dr. Bukoveczky Nándor kir. írástudó, Sárospatak. Csanády Anna tanár, Szerencs. Dési Pál cukrász, Szerencs. Dóczy Imre jegyző, Salánk. Dorosnyák Gyula birtokos, Tállya. Egei Matild tanító, Taktaszada. Egyedné Csicsery Vilma tanító, Taktaszada. Ertsey Géza főintéző, Tolcsva. Dr. Exner Béla műszaki intéző, Szerencs. Farkas Andorné ny. polgármester neje, Taktaszada. Ifj. Farkas Andor okl. gazda, Csepel. Farkas László dohgy. tiszt, Sátoraljaújhely. Farkas Elemér nyomdatulajdonos, Szerencs. Dr. Fedinecz Sándorné főorvos neje, Nagyszöllős. Fieder János gyáros, Szerencs. Führer Miklós körjegyző, Újcsanános. Füzesséry Károly rk. plébános, Tállya. Gaál Károly postamester, Bükk-szentkereszt. Gáspár Gyuláné pénztáros, Szerencs. Gesztelyi Tibor jegyző, Szerencs. Göllner Sarolta tanár, Sátoralja-

újhely. Györy Kálmán ref. lelkész, Erdőhorváti. Hancsárik József közig. tisztv., Szerencs. Hajdu Mihály Hangya-ellenőr, Szerencs. Háromszéki Gusztáv közig. tisztv. Szerencs. Hegedeős György ny. jegyző, Nagyszöllős. Hokky Károlyné orsz. gy. képvis. neje, Nagyszöllős. Holló Sándor tanár, Szerencs. zádorfalvi Horkay Lajos ref. lelkész, Salánk. Horváth Elemér cukorgy. tisztv., Szerencs. Hradil Károly fényképész, Szerencs. Jakó Jenő cukorgy. tisztviselő, Szerencs. Juhász József rk. s. lelkész, Szerencs. Keresztessy Ferenc vendéglős, Szerencs. Kéler Margit szőlőbirtokos, Mád. Kiszely Zoltán közs. mérnök, Szerencs. Kocsis Károly kereskedő, Szerencs. Kolos Barnabás gyógyszerész, Szerencs. Kovács Lajos építőmester, Szerencs. Kűsztel Károly csok. gy. tisztv., Szerencs. Lakárdy Albert isk. igazgató, Szerencs. Liechti Frigyes gyárigazgató, Szerencs. Ladomérszky Erzsébet tanár, Szerencs. Lomniczer Emilné keresk. neje, Sároralja-újhely. Martos János főjegyző, Taktaszada. Mayer Emánuel földbirtokos, Mád. Mayer Ferenc nagykereskedő Szerencs. Molnár Gyula ny. dohgy. igazgató, Budapest. Nagy-Iványi Fekete Andor főjegyző, Rad. Dr. Nemes Géza gyárigazgató, Szerencs. Neumann Jenő főjegyző, Megyaszó. Dr. Novák Józsefné íbíró neje, Nagyszöllős. Novák Lajosné theol. tanár özvegye, Taktaszada. Dr. Onderjovits Lászlóné főszolgabíró neje, Nagyszöllős. Oravec Lajos okl. gazda, Budapest. Orémusz János ref. lelkész, Csepe. Orosz László tanító Taktaszada. Papp Miklós tanár, Szerencs. Pásztor Sámuelné főisk. tanár özvegye Salánk. Dr. Persenszky László ügyvéd, Szerencs. Ráb László főhadnagy, Abaujszántó. Rapcsák Gabriella tanár, Szerencs. Riszdorfer Eugénia tanár, Szerencs. Ronkay János ny. százados, Tállya. Ruzsiczky Tivadar cuk. gy. felügyelő, Szerencs. Sipos Zoltán ref. s. lelkész, Szerencs. Somogyi Gyula főjegyző, Mád.

Törzstagjaink névsorának közlését a következő számban folytatjuk.
A taggyűjtés folyamatban van.

A szerkesztő-bizottság elnöke:
Farkas Andor.

A bizottság tagjai:
Mosolygó József, Marton László, Zombory Andor.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: **Farkas Andor.**

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Szerencs, Rákóczi út 48.

Megjelenik negyedévenként egyszer.

„ZEMPLÉNI FÁKLYA“

*a Fáy András Társaság kiadásában jelenik meg.
— Minden cikkért írója felel. — A folyóiratot a Társaság tőrzstagjai tagilletményként kapják. Kérjük a tagjainkat s általában a zempléni kultúra minden igaz barátját, hogy az évi tagsági díj (6 pengő) befizetésével a többi számunk kiadását lehetővé tenni szíveskedjenek. A tagdíj részletekben is fizethető.*

A 2. számunk augusztus hóban jelenik meg.

Befizetések: Farkas Elemér Szerencs 32.074 sz. csekkszámlára „Fáy András Társaság“ megjelöléssel.

